

4557

281 64

p-45 in

1881

21010

2001

02/12/42
S-4

№

ՄԱՅՆԱԴԱՐԱՆ

198

БИБЛИОТЕКА
Никиты Осиповича

№ ЭМИНА. 85.

ՄԿՐՏՁԻ ԷՄԻՆ.

45 in

ur

142

Կ Ե Ն Ս Ե Գ Ի Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՍՐԲԱԶԱՆ ԹԱԴԵՈՍ ԱՐՔ
ԵԳԻՍՏՈՊՈՍԻ ԲԵԿՆԱԶԱՐԵԱՆ ԲԱՐԵՑԻ-
ՇԱՏԱԿ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ԱՄԵՆԱՓՐԵԶԵԱՆ
ՍՐԲՈՅ ՂԱՆԱՑ ՆՈՐ ԶՈՒՂԱՅՈՒ

ԵՒ

Ք Ե Ր Թ Ո Ւ Ը Ծ

Ի ՄԱԶ ՆՈՐԻՆ ՍՐԲԱԶՆՈՒԹԵԱՆ

Աշխատեցաւ ի 1863. թի Տեռն

Ի Գ. ՅԱՐՈՒԹԻԻՆԵ Թ. ՏԵՐ ՅՈՂԶԱՆԵԱՆՑ
Նոր Զաւոյեց-ոյ, Արեւելոյ յիշեալ «Էյ Ղանոց, Կահո-ցեղոյ այժմ»

ԵՒ

ԱՐԴԵԱՄԲԳ

ԳԵՐԱԳԱՏԻ ԳԱՐՈՆ ՅՈՂԶԱՆՈՒ ՅԱՐՈՒԹԻԻՆԵԱՆ

ԲԵԿ ՆՈՐ Զաւոյեց-ոյ Բեհեղոյ այժմ ի ԲԵՐԵՐԵ

2012

ՏԳԱԳՐԵԱԼ

Ի ՆՈՐ ԶՈՒՂԸ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԱՄԵՆԱՓՐԵԶԵԱՆ Ս. ՂԱՆԱՑ

1881.

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Տ. Տ. ԳԵՈՐԳԵՅ Դ.

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ԱԶԳԱՍԷՐ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:

ԵՒ

ՅԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

ՍՐԲՈՅ ՎԱՆԱՅ ԱՄԵՆԱՓՐԿՉԵԱՆ

Բ. ՍՐԲԱԶԱՆ

Տ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ

ԲԱՐԵԽՆԱՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ:

5223
38

ԳԵՐԱՊԱՏԻ ԳԱՐՈՆ ՅՈՎՀԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Հայրենասէր Սատարիչ ծախուց տպագրութեան կենսագրութեան:

Ի Ռաթաւիա:

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԳԱՐՈՆ

Ղանաչել մեծարու արանց զբարոյս և զկենսադաւարութիւն պարտք են կենցաղօգուտ, յայս սակս յըսկզբանէ հետէ ցայսր սովորութիւն կալաւ բարենպատակ 'ի մարդկային աղինս զկենաց նոցին զընթացս և զարժանալիչատակ գործառնութեանց զվէպս 'ի գիր դրոշմել և հրապարակել 'ի գիտութիւն ամենեցուն և յօրինակ նախանձաւորութեան զկնեաց, քանզի այնպիսեացն ճշգրտապատում նկարագիր առաւել հզօրապէս ներգործէ 'ի բարս և 'ի միտս: Ի սոյն նպատակ թերևս Ձերդ եղբօրորդի և Հայրենակից մեր այժմ Հանգուցեալ Հեղինակ սորին Պարոն Յարութիւն Թ. Տէր Յովհաննէանց էառ 'ի զրել զՍրբազան Տէր Թադէոս Արք եպիսկոպոս բարեյիշատակ Առաջնորդին հանգուցելոյ 'ի Տէր զԿենսագրութիւնս, որ զամս երկոտառան բազմաբեղուն և գովանի արդեամբք վարեաց զԱռաջնորդութիւն 'ի Վանս Ամենափրկչեան և բազմայոլով բարեաց պատճառ եկաց 'ի մասին թէ վանքական' և թէ ժողովրդական գործոց: Արդ եթէ նորա հոգացեալ զի մի երախտաւոր Առաջնորդին գործք արժանայիշատակք 'ի լիթս մոռացութեան մատնեցին և անհետացին չհասեալ 'ի յիշատակութիւն յիշնորդաց՝ փութացաւ արձանացուցանել 'ի գիր զընթացս նորա և զկենցաղաւարութիւն՝ գովելէ անշուշտ 'ի մասինս: Այլ և Ձերդ Գերապատուութիւն

առաւել ևս դովութեանցն կցորդ այնու՝ զի բարեհաճեցայք
 չթողուլ այնմ ամուլ և անպտուղ՝ ի փոշիս անկեանց թա-
 ղեալ և յաչաց ծածկեալ, այլ տպագրութիւն սորին քերթ-
 ուածովն հանդերձ՝ որ ի մահ յիշեալ Սրբազան Առաջնորդին
 հեղինակելոյ ևս ի նմանէ՝ առաջի դնել աչաց և ի լոյս
 յայտնութեան, զի երևեսցին յաշխարհի բարեգործութեանն
 նորին ընթացք և յօրինակ առցին։ Ասան այսր փութամբ
 ի դիմաց Հայրենակցացս ուղղել առ Ձեզ զսեռն շնորհակա-
 լիս, զի հաճեցայք երախտաւորին այնմիկ զվեհ արգասիս
 այսպէս հռչակել և յանջինջ յիշատակս դրողմել։ Ապա-
 քէն և յիշատակ Ձեր բարեգով հռչակեսցին յամենայն ժամ
 և ամենայն ուրեք, և ի սիրտս զգայունս գրեսցին անմոռա-
 նալի։

Ստորագրող զման Ձեր բարեմասնութիւնս բաղումն՝

Մնամք

Ի Զուղա . 1881 . }
 Ի 27 Մայիս։

Դերագատութեան Ձերում՝
 Բարեհաճք ի սրտէ միշտ,

Տէր Ռէվէն Դոմէն
 Տէր Մեդրոմ Կ. Դոմէն
 Աւետիս Կ. Մ. Զօհրապետ
 Մ. Դ. Մ. Զօրբէտ
 Յակոբ Կ. Յոնէլէտ

Հոգաբարձուք Տպարանի Ամենափրկչեան
 արքայ Աննայ։

ԿԵՆՍՍԵԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍՐՐԱԶԱՆ ԹԱԴԵՈՍ ԱՐՔ ԵԳԻՍՏՈԳՈՍԻ
ԲԵԿՆԱԶԱՐԵԱՆ, ԸՌԱԶՆՈՐԴԻ ԶՈՒՂԱՅ
ԸՄԵՆԱՓՐԵԶԵԱՆ ՍՈՒՐԲ ԳԱՆԱՑՆ:

Թ. Եթէ 'ի տիեզերս մեծ արանօք յիշատակին անուանք
հոյակապ և երե ելի արանց, որք դարաւոր ամօք նախ քան
զարդի ժամանակ, զմահկանացու կենացն իւրեանց զընթացս
կատարեալ՝ իջին 'ի գերեզման, անշուշտ դործք նոցա ոմն
այսպէս և ոմն այնպէս Աստուած գիտութեան կամ իմաստու-
թեան լուսով փայլեալ, և բարեյիշատակ արգասիօքն յա-
րատեալ անմահացան, և յաւէտ՝ ևս 'ի նմին կան և մնան
յանմահ յիշատակութեան:

Ք. Սրբազան Թադէոս Արք Եպիսկոպոս Բէկնազարեան,
որ զվարչութիւն տարժանելի Առաջնորդութեանն Հայոց
Պարսկաստանի և Հնդկաստանի ցկէտ օրհասին իւրոյ զամս
երկոտասան կորովահանճար զգօնութեամբ կատարեաց բա-
րեպէս, եղև մի յայնցանէ՝ որք զանմահութեանն անուն 'ի-
վերայ երկրի Թողին, զկնի 'ի մահկանացու կենացն աստի ե-
լանելոյ:

Նմա սա 'ի սկզբան իննե տասներորդ դարուն, զաւակ
զուով աշխատասէր և համեստ ծնողաց յերևան քաղաքէ,
որոյ հօրն սնուն էր Մարտիրոս, սերեալ 'ի Բէզնազարեան
ազգատոհմէ: Ընդ բնական կայտառութեան և բնի հայկական
գուարթատիպ զեղեցկութեան գիմացն, աշխոյժ և եռանդ

ի նա յանտիական ի տիս նշմարէին :

Սրբազան արք եպիսկոպոսունք սրբոյ Եջմիածնի Բարսեղ և Նէրսէս (1) յամի 1808 զնալով յերևան քաղաք՝ գէպ լինի ի տան Մարտիրոսի Բէկնաղարեան յաւուր միում հիւրամեծարիւ, ուրանօր նկատելով ի Շահո (2) տղայն նորին զաշխոյժ և զաչալջութիւն՝ առաջարկեն հօրն նորա զՇահո տղայն ի պէտս հոգևոր սպասաւորութեան սրբոյ Աթոռոյն Եջմիածնի ընծայել, յորում ժամանակի լեալ էր մանկանն յեթնամեայ կամ ութամեայ ի հասակի : Եւ զի արու զաւակունք հօր նորին ի ծաղկեալ տիս վաղաթառամ մեռանէին՝ հաճի հայրն նորա զիջանիւ ի հրաման Սրբազան արք եպիսկոպոսացն, և զորդին իւր Շահո ի ծառայութիւն սրբոյ Գահին մատուցանէ : Յետ զիշերոյն լուսանալոյ՝ ի վերադարձի Սրբազան արք եպիսկոպոսացն ի սուրբ Եջմիածին՝ մանուկն Շահո ի գաւակ երիվարին Սրբազան Ներսէս արք եպիսկոպոսի հեծեալ զնայ ի սուրբ Աթոռն, և նորին յանձն լինի խնամոց :

Ստանէ անդ յաշակերտութիւն ի մէջ Աթոռային վարժատան, յոր ուսանէ զնախաշաւիղս ընթերցմանց՝ ցամ 1818 ի նմին պարապելով, և սրբոյ Տաճարին ծառայելով, այլ ի վարժատան անդ՝ ոչ այնչափ յառաջադիմութիւն ի մէջ ուսման առնէ, որչափ ներդութեանց և տառապազին կենաց տուկալոյ վարժելով, փորձիւ անձին ուսանէ աղքատուեն

(1) . Ներսէս արք եպիսկոպոսն էր այն՝ որ յամի 1843 ի տօրէն ընդհանուր ազգի Ստեփաննոս-Բեկնալ վերահմարտեալ, և յամի 1857 ի 13 փետրվարի ի հոռնի 96 տաջ ի կէտայ տօրէ տօհմեայ : Իոյ Բարսեղ արք եպիսկոպոսն էր տեղապահ օրէն Եջմիածին :

(2) . Թադեոս արք եպիսկոպոսն անուն ի սրբոյ առաքելին Կոնստանտին լեալ է Շահո, որ ի տարիս-տառնի Գրիգորի էր Գրիգոր, և յաւերայանալն Կոնստանտին էր Թադեոս :

զտարժանելի աղղեցութիւնս (3) : Թերևս այնքիկ կիրթ փորձառութիւնքն իւր արարին զնա կարի իմն զորովաւ սիրտ և զթոյտ ի փութս խնամելոյ զորքս կամ զանտերունչս յիւրոց ժողովրդականացն :

Դ . Յամի 1818 Սրբազան Գրիգոր արք եպիսկոպոս Տէր Գասպարեան վաղարշապատցի ընկալաւ զնա իւր յորդէզըրութիւն հանդերձ այլ ևս վեց հասակակցօք նորին, և զողով նորին Սրբազնութեան վեհակեալ ջրգողութեան ախտի, խստամբեր վարուց իղձ կալեալ՝ լինի առաքինասէր յոյժ, վասն որոյ զորդեգիրսն իւր դատարարակէ ի մէջ բարեկիրթ բարոյականութեան զարգանալ, ոչ ներելով նոցա մինչև անգամ վասն զբոսանաց զոտս ի սենեկէն արտաքս զնել կամ ընդ այլ աշակերտաց և տիրացուաց սրբոյ Աթոռոյն լինել դատարկաբան կամ պահել ընդ նոսա զյարաբերութիւն :

Գալով Գրիգոր արք եպիսկոպոսի ուսումնասէր յոյժ, թէպէտ և ինքն չէ լեալ ի զիտնականաց կարգէ՝ հոգ կալնու զորդեգիրսն իւր վարժել յուսումն և ի գիտութիւնս որչափ մարթ էր գտանել յաղագս նոցա զվարժապետս : Զբանիբունս ի միաբանից սրբոյ Աթոռոյն կարգէ նոցա լինել դասատու եկեղեցական երաժշտական ձայնից և Շառականին, վարձուք և պարգևօք զնոսա ի քաջ դատարարականութիւն խրախուսելով : Տիրացու Շահո յայնմ ժամանակի քան զաշակերտակիցս իւր առաւել յառաջադիմութիւն զործելով սերտէ ի բերան զմեծազոյն մասն Շարականին, զեկեղեցական երգս և զժամերգութեանն կարգս, զորս անմոռաց յուշի իւրում ունէր նաև ի ժամանակի ծերութեանն իւրոյ :

(3) . Այնչափ ի Թոր Գրգորեալ Կոյն ի Թոր Եր Ենեղոր-Բեկնալ զորս կրեալ էր ի ժամանակի աշակերտութեանն Երոյ, զի յառաջիկ շրջադարձութեան Եր Դաւթադարձութեան Կոյն Գրգորեալ :

դ. Ի 21 Դեկտեմբեր 1821 ամի ընկալնու զաստիճան Սարկաւազութեան, և յաղագս սիրելի յոյժ գոլոյ Գրիգոր արքեպիսկոպոս ինամածուն իւրոյ՝ ՚ի Սարկաւազութեանն գնորա ընկալնու զանուն: Յետ ընդունելոյ զկարգ Սարկաւազութեանն՝ ՚ի նմին 1821 ամի մտանէ ՚ի հոգեւոր ծառայութիւն Սրբազնակատար Եփրեմ Աթուղիկոսի, և ՚ի բաւասու նորա կացեալ ընդ նմին առնէ զճանապարհորդութիւն յԱրցախ գաւառն (4): Յամի 1822 մտանէ յաւակերտութիւն Պօղոս գիտնական վարդապետի Ղարաբաղցոյ, և եռանդուն ջանասիրութեամբն զուսուսն քերականութեան՝ ճարտասանութեան՝ և տրամաբանութեան ՚ի սուղ միջոցիցամն 1824 առ նովա կատարելագործէ ըստ կարի: Յամի 1824 Թովմաս վարդապետ ՚ի Հնդիկս երբեմն առաքեալ նուիրակ, նշանակի ՚ի կառավարութիւնէ սրբոյ Աթոռոյն Եւքիմասի զնուիրակութեանն կատարել պաշտօն ՚ի սոհմանս Ռուսացոտանի, և Գրիգոր Սարկաւազ ըստ հրամանի վեհից լինի ընդ նմա ուղեկից, առ նովա զկոչմանն իւրոյ կատարելով զհոգեւոր պարտիս: Սիրելի յոյժ լինի Թովմաս վարդապետին յաղագս անարատ հաւատարմութեանն իւրոյ և սակս թիւ յիւրում պաշտօնին լինելոյ. ուստի և յանձն առնէ նմա զգանձապետութիւն և զհիւմտական հաշիւ նուիրակութեանն: Ընդ նուիրակին շրջադայեալ ՚ի քողաքսն Ռուսացոտանի՝ ՚ի 17 Գեկտեմբերի 1826 ամի մտանէն ՚ի Բիշնէ, ուրանօր զրաւ կենացն ժամանէ նուիրակին: Որք մնալով Գրիգոր Սարկաւազի ՚ի բարիխնամ տեսչութիւնէ նուիրակին՝ յամի 1828 ըստ հրամանի կառավարութեան սրբոյ Աթոռոյն Եւքիմասի դարձ ՚ի Բիշնէայ առնէ գնալ

(4) . Յայնք Ժամանակի Գլխի Կեղտոյեալ յոժ պարտաւորութիւն է ինքն ինքի, Սրբաշնչեալ Եկեղեցի Կաթողիկոսական շահապահութեան Սրբաշնչեալ Գաղութան, եւ գիտցի՛նք Տաղաւոր անկոտոր շէնքի՛նք՝ ի ճակ, Սրբաշնչեալ անդի եւ առնելոյ զվճարոյնքն Սրբաշնչեալ պարտաւոր, այլ ոչ անշնչեալ արդի ։

'ի սուրբ Աթոռն : Յայնմ ամի 'Ներսէս արք եպիսկոպոս
 հրամանաւ Կսյսիւր Ռուսաց զնայ 'ի Քիլնէ , ուրանօր ապա
 եկաց Առաջնորդ ցլնտրութիւնն նորա յաղգէն սակս Ես-
 թուղիկոսութեան : Զճանապարհայն 'ի 6 Օգոստոսի Գրի-
 գոր Սարկաւագ յիջեան իւղոյն արժանի լինի հանդիպելոյ
 նորին Սրբաղնութեանն , որոյ հրամանաւ 'ի սպասու նորա կա-
 ցեալ 'ի պաշտօնի սարկաւագութեան՝ միւսանգամ անդէն
 դարձ 'ի Քիլնէ առնէ ընդ 'Ներսէս արք եպիսկոպոսի :

Ե. Մեդ. 'ի փիշնե՝ յ⁸ սեպտեմբերի 1831 ամի Սրբազան
Ներսէս արք. Եպիսկոպոս և վիճակաւոր Առաջնորդն շը-
նորհէ նմա զկարգ Արեղայութեանն, 'ի ձեռնադրութեանն
կոչելով զնա Թաղէոս :

Ի Ժամանակի Առաջնորդութեանն Ներսէս արք. Եպիս-
կոպոսի, յի և իցէ ծանր գործս վիճակային իրողութեանց
կամ դատից, Թաղէոս վարդապետ նշանակեալ քննիչ առա-
քեալ լինի յԱռաջնորդէն ՚ի Ժեմաւորեալ քաղաքն, ուրա
նօր ճիշտ հաւատարմութեամբ, արթուն գիտողութեամբ,
և արդարասէր կորովամտութեամբ զգործոցն յանգ հանէ
զկատարումն զինճիւսն լուծանելով: Յայնոսիկ Ժամանակի
առաքի քննիչ և ՚ի նոր Նախիջևան քաղաք յաղաղս քն-
նութեան եկեղեցական հաշուոց՝ գործոց՝ և գումարաց՝ որք
՚ի շփոթ լեալ են ՚ի դրութեան, և զամս երկուս մնալով
անդ, զամենայն զհանդոյցսն ըստ կարգի և ըստ արդարու-
թեան առանց խմբ խռովութեան լուծանէ, և Ժողովադա-
սէր վարուքն և ընտանեբար յարակցութեամբն զսիրտս
օրհնեալ հայ Ժողովրդականացն այնր ազատ քաղաքի գը-
րաւէ առ ինքն, մինչև անգամ բարեկամաց նորա ոչ բնաւ
յուշոյ իւրեանց ձգելով զսիրոյ նորին քաղցրութիւնն՝ ըզ-
բարեկամական նամակս ունաք ՚ի վաղածանօթ բարեկամացն
շարունակէին մինչև ցամն իսկ՝ յորում զկենացն իւրոյ զըն-
թացսն կնքեաց: Պարձ անդէն արարեալ ՚ի քիչն և վասն
սահմանին Ղրիմու՝ կարգի յԱռաջնորդէն յամի 1835 յաջորդ
՚ի տեղի իւր, ուրանօր յետ Ժամանելոյն հրամանաւ Առաջ-
նորդին գլմեծ ամեծս առնէ բարեկարգութիւնս, ասկս եկեղեց-

ցիւաց զհաւատարիմ երեսփոխանս կարգելով, և տալով նոցա զտուժար կանոնաւոր և ժապաւինեալ յաղագս եկեղեցական ելլմոխիցն նշանակելոյ, և զժաշանայս 'ի կարգ ուղղութեան մոռճանելով, և զայլ ևս առնելով կանոնադրութիւնս 'ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ և 'ի շինութիւն ժողովրդականացն, ընդ որս քաղցրութեամբ մեծաւ իբրեւ հայր ընդ որդիս 'կենցաղաւարելով՝ զսիրտս նոցա ամենեցուն առնփն զրաւէ, մինչև 'ի դարձ առնելն Առաջնորդին յամի 1840 յայնոսիկ կողմանս՝ 'ի զարմանս լինել ոչ միայն 'ի մասին բարեպէս կառավարութեանցն վիճակային իրողութեանց՝ այլ և յաղագս այնչափ սերտիւ առնփն ունելոյ զժողովրդականացն սիրոյ ջերմեռանդութիւնս: Ի նոյն ժամանակս (որպէս մտաբերեմ զլուեալս 'ի նորին Սրբադնութեանէ) յամի 1838 հասանէ նմա սաստիկ ախտ աչաց, և հարկ լինի նմա զնալ 'ի քաղաքէ 'ի քաղաք սահմանացն, Ղրիմու յաղագս վերատեսչութեան եկեղեցական հաշուոց, վասն որոյ նոյն ճանապարհորդութիւն առաւել ևս զգորութիւն ախտին սաստկացուցանէ, և 'ի ճանապարհայն հանգիպեալ քժշկի ումեք՝ խորհրդատրի 'ի նմանէ զաչան իւր օղեաւ լուանալ, այլ զի տարաբաղդապէս լուանայ զայն օղեաւ, յորում լեալ են խառնուրդք ջրոյ կանաչ պղպիղի, զաջոյ ականն կորուսանէ զտեսութիւն և յայնմ հետէ 'ի կիրարկանէ զակնոցս և բանայ զերկոսին խարանս սխռանմի՝ 'ի բաղուկն իւր աջոյ, և միւսն՝ 'ի վերայ ձախ սրտունին որք կային ցկէտ մահուանն իսկ: Ընդ այն վատաբախտիկ պատահար զօգջիբ մեծ մասն աշխուժիցն իւրոյ շինանին, և կորուսանէ զսրտին իւրոյ զեռանդնութիւնս:

Ի նմին սահմանին Ղրիմու զպարտաւորութիւն յաջորդութեան պաշտօնին իւրոյ նովին բարեկարգութեամբ կատարէ ցամն 1843, յորում ժամանակի Սրբազան Ներսէս արքեպիսկոպոս Առաջնորդն Գիշնկայ և Բիսարաբիոյ 'ի համօրէն ազգէն ընտրեալ հրաւերի 'ի բարձր պաշտօն ընդհանուր կաթողիկոսութեանն : Նորին Սրբազնութիւնն զհաստատրիմն իւր հոգեւոր պաշտօնեայ զԹագէոս վարդապետն

ոչ կամեալով յինքեան 'ի բաց լքանել յայնմ վիճակի՝ ընդ
 ինքեան տանէ զնա 'ի Ռուսականն Կայսերանիստ քաղաք ։
 Լսելով արժանի է վէպ ճանապարհորդութեանն նոցին , զի
 'ի միում կառս՝ Ներսէս արք Եպիսկոպոսի և վարդապետին
 իւրոյ Թադէոսի բազմեալ , զեօթն հարիւր վէրս (5) ուղոյն
 հատանեն զերկարութիւն , յորում ժամանակի ոչ արհին
 Ներսէս ընդ նմա առնէ զառտնին զսուցատրութիւնս վասն
 զբօսանաց , և ոչ վարդապետն Թադէոս շնորհ իւրիք ինչ կամ
 թուլանայ 'ի զգաօտ և 'ի շրջանկատ պատրաստութեանէն
 ակնածու սպասահարկութեանն իւրոյ ։ Պատմէր Սրբազան
 Թադէոս արք Եպիսկոպոս հանգուցեալ Տէրն իմ , թէ Նորին
 վեհափառութիւնն զթիկնամէջն իւր 'ի բարձ նստարանի
 կառացն տուեալ՝ մերթ ընդ մերթ որպէս 'ի քուն ձևանայր ,
 և երբեմն զաչն կիսաբաց առնէր զննել զվարդապետին իւ-
 րոյ զբազմելոյն հանդէպ ինքեան՝ զնիստ և զդրութիւն ։
 Այլ վարդապետն Թադէոս ունելով զփորձ բնաւորութեանն
 նորին՝ ոչ բնաւ անձինն իւրոյ հանդստութեանն զհետ լի-
 նի , այլ յամենայնի կաղմ և պատրաստ մնայ յամենայն վայր-
 կենի՝ որպէս արդէն 'ի սպասու ծառայութեան վեհին իւ-
 րոյ և Տեառն ։ Յայսմ վայրի երկոքին այսոքիկ ուշադրու-
 թեան են արժանի , մի՛ վեհանձնական բնաւորութիւն Ներ-
 սէս արք Եպիսկոպոսի , որ ընդ ստորադաս պաշտօնէին իւ-
 րոյ՝ զխօսս ընտանիս յաղագս զբօսանաց առնել ոչ ներէ
 անձին իւրում , և փուս՝ մշտապատրաստ զգաստութիւնն
 Թադէոս վարդապետի , որ անշարժ իբրեւ արձան առաջի
 Տեառն իւրոյ մնալով 'ի համեստ և 'ի պարկեշտ դրութեանն ,
 ոչ ներէ անձին իւրոյ և խուն ինչ զմէջս իւր յենուլ 'ի-
 նստարան կառաց , կամ դիւրութեան անձին իւրոյ զհետ
 լինել , որք դժուարին են յոյժ յաղագս մարդկային բնու-

(5). “Ալեք” , է Բառ Ռառայ և չափ էրկըն-Բեան Ճանապարհէն Եօնի Վերան Ռառայ՝ է Դի Կարապետ Կարապետ , Կամ Երեմի Երեմ Երեմայի :

Թեամբ տկարութեանն, որ միշտ լքեալ 'ի վաստակոց' հան-
գտուածեամբ զկաղզուութեանն պահանջէ :

Յետ նոյնն ճանապարհորդութեամբ 'ի Աստուծոյ տուն
ժամանելոյ 'ի մայրաքաղաք, և անդ 'ի տունս վեհազոյնայ
տեարց լազարեանց իշխանապետացն, 'ի Զուղայոյ գաղթելոցն
անդր, կախելոյ զինչ ան' 'ի ծանրադոյն հիւանդութիւնս
անկանի Սրբազան Ներսէս հրաւիրեալն 'ի պատիւ Հայրա-
պետութեան, մինչև բժշկացն անյոյս 'ի նմանէ լինել : Յայնմ
ժամանակի Թաղէոս վարդապետ ոչ միայն հոգևորապէս,
այլ և որդիարար զյոթարակամ իւր ծառայութիւնս մատու-
ցանէ վեհին իւրոյ և Տեառն, մինչև ըստ Աստուծոյ օժան-
դակելոյն՝ մեծմերական բժշկականութեամբ առողջութեանն
նորա զօրութիւնք դարձ 'ի մարմին նորա առնեն յետ վեց-
ամսեայ ժամանակի մահահրաւէր տկարութեանն :

Համի 1844 մօտ 'ի Զատկական աւուրսն՝ վեհափառ
Ներսէս Կաթողիկոս տակաւին 'ի մահճի տկարութեանն՝
Թաղէոս վարդապետին իւրոյ հարազատագոյն հոգևոր պաշ-
տօնէին՝ 'ի տքիտուր երկարամեայ վաստակոց և ծառայու-
թեանցն, պարգևէ զփելոն ծաղկեայ կերպաս, զվարդապե-
տական զականակուռ խաչ պարանոցի Գ և զհաւատարիմ
ծառայութեանն նորա տալով զվկայութիւն իւր 'ի յայտա-
բարութեանն իւրում յանուն Օգոստոսիան Կայսեր Ռուսաց
'նիկողայոսի՝ արժանի զԹաղէոս վարդապետն առնէ Կայսե-
րապարգև շքանշանին սրբոյն Աննայի Երրորդ աստիճանի
Թաղապետի խաչի :

Վեհափառ Հայրապետին յետ զպարտոյն այցելութեանն
Կայսեր կատարելոյ, և զհրովարտակն հաստատութեան
Հայրապետութեան իւրոյ յարքունուստն ընդունելոյ՝ յամի
1844 դարձ 'ի Սանգախտրութեան արարեալ՝ 'ի սպասու իւ-
րում ունելով զԹաղէոս վարդապետն դառնան 'ի Գիշն, և

Գ Նոյն խաչ՝ անհնգաւ ըստ է խաչն Կայսերոյն վեհափառ
Ներսէս Կաթողիկոս :

անդէն յուղի ելեալ յամի 1845, 'ի լուսանկարն ժամանեն
յԱթոռ Կաթողիկէ Եջմիածնի :

Ք. Վեհափառ Ներսէս Կաթողիկոսի քաջ ունելով ըզ-
փորձն աշաւուրջ հանձարոյ և Ժողովրդասէր կառավարու-
թեան Թաղէոս վարդապետին իւրոյ, յետ 'ի սուրբ զահ ժա-
մանելոյն՝ զայլ իմն շաւիղ յարարեցութեան կախու ընդ
նմա, ներքին ունելով նպատակ զնորա համբերութիւնն 'ի
փորձ արկանել : Զնորհացն իւրոյ առ նա զթաղցրութիւն
'ի սրտի իւրում Թաղէոսանելով, առ երեսոցունէ զԹա-
ղէոս վարդապետն որպէս մերժեալ յիւրոց շնորհածաւալ
ակնարկութեանց : Մնայ Թաղէոս վարդապետ 'ի սուրբ Եջ-
միածին 'ի կարգս միաբանից սրբոյ Աթոռոյն ցամն 1850 :
Զընթացս նոյն հազամեայ ժամանակի բազումք յերեւել իշ-
խանաց դիմելոցն 'ի սուրբ Եջմիածին 'ի համբոյր սրբութեանց
զահին մեծի, մանաւանդ 'ի Տփլիսայ հասեալ ուխտաւո-
րացն՝ տեսանելով յանձն Թաղէոս վարդապետի զարժանա-
ւորութիւն և զկատարելութիւն մտանելոյ յաստիճան Եպիս-
կոպոսութեան, միջնորդ առ վեհափառ Հայրապետն լինին
յաղաքս շնորհելոյ նմա զպատիւ Եպիսկոպոսութեան, և թե-
մաւորելոյ զնա սակս վիճակաւոր առաջնորդութեան Տփլիս-
այ : Ի յաճախիլ նոյն խնդրարկու և միջնորդող իշխանաց,
վեհափառ Հայրապետն առաւել ևս յամեցունէ զժամանակն
իւրոյ փորձաւորութեանն, և զմիջնորդութիւնս նոցա 'ի դերե-
հանեալ ինքն զհետ ընթանայ ներքին մտադրեալ նպատա-
կին :

Թաղէոս վարդապետ՝ յայնոսիկ ժամանակս փորձոյ ոչ
փոքու իւրիք լքանելով զյոյս իւր կամ զհպատակութեանցն
իւրոց զպարտին, ոչ առ երես և ոչ 'ի սրտի և ոչ զՎերմու-
թիւն հաւատարմութեանն իւրոյ 'ի սառնութիւն խորդա-
ցեալ յարարեցութեանց փոխելով, յամենայն դէպս սրբադ-
նազորութեանց և հոգևոր պաշտօնակատարութեանց վե-
հին՝ ինքն որպէս անձնանուէր, ծանօթ և ընտել ընաւորու-
թեան Տեառն իւրոյ, 'ի սպասահարկութիւն օժեւելոյն Ռուսո-
ցոյ՝ քան զամենայն միաբանս սրբոյ Աթոռոյն յառաջընթաց

և ՋերմաՋերմ 'ի ծառայութիւն մատչէր : Ի լինել բանից ինչ զԹաղէոս վարդապետէն 'ի Ժողովի սրբազումար միաբանիցն՝ առանց ներկայութեան Թաղէոս վարդապետի, վեհափառ Հայրապետն զբարի համարումն և զվկայութիւն իւր զմանէ առաջի առնէր, և ցուցանէր զինքն 'հղօր պաշտպան նորա . նոյնպէս և Թաղէոս վարդապետ յամենայն դէպս առանին զըուցատրութեանց իւրոց ընդ միաբանս արտայայտէր զծառայութեանն իւրոյ անշեղ հարազատութիւն առ վեհափառ Տէրն իւր, մինչև զարմանալ միաբանիցն և ասել, թէ այս թնչ գաղտնի ՋերմաՋերմութիւն սիրոյ է ընդ մէջ սոցա, և երևելապէս պաղ յարաբերութիւն նոցա ընդ իրեարս :

Է . Զամի 1848 'ի ծագիլ անհամաձայնութեանց ընդ մէջ վիճակաւորին Զուղայ Ամենափրկչեան սուրբ վանաց Սուրբ. նեան Զովհաննէս արք. Եպիսկոպոսի և մեծի մասին Ժողովրդականաց իւրոց, և յետ Ժամանելոյ նոյն համբաւոց և բողոքանացն 'ի սուրբ Աթոռն՝ 'ի վեհափառ Հայրապետէն նշանակի Թաղէոս վարդապետ, և հաստատեալ հրամանաւ Սիւնհոգոսին կարգի քննիչ յաղագս դժտութեանցն անցելոց ընդ մէջ վիճակաւոր Առաջնորդին Զուղայ և Ժողովրդոցն իւրոց, և մինչ Թաղէոս վարդապետ 'ի հոգս պատրաստութեան 'ի պէտս ուղեւորութեանն 'ի Զուղա պատաղի՝ համբաւ օրհասի Սուրհենեան Զովհաննէս արք. Եպիսկոպոսի և Առաջնորդի 'ի սուրբ Աթոռն Ժամանեալ՝ խափան լինի գործոյն :

Ը . Վեհափառ Ներսէս կաթողիկոսի հաւաստեալ 'ի վերայ հասեալ գոյով դժուարութեանցն Առաջնորդական վարչութեան 'ի Պարսկաստան՝ Կ վստահանայ յանձն և 'ի խոհեմութիւն Թաղէոս վարդապետի, իբրև առ այր քաջափորձ Ժողովրդական կառավարութեանց, և կարող իսկ զգեաւորութիւնս գործոցն խոհեմութեամբ իւրով 'ի կարևորութիւն ածեալ զկառավարութեանն պահպանել զղեկ : Նմին իրի

Կ Զաղափոս ունելոյ էր զիորձ նեղութեանցն 'ի Ժամանէն՝ մինչ ասորք Աթոռն լեւել էնդ էշխանութեամբ Դերմութեան Պարսէս :

զնա ընտրելով և նշանակելով յաղագս Առաջնորդութեան Զուղայ սրբոյ Վանացն Ամենափրկչի, 'ի 16 Յուլիսի 1850 ամի զօճումն կարգի Եպիսկոպոսութեան շնորհէ նմա, և յ31 Դեկտեմբերի նոյն ամի տայ նմա զկոնդակ վիճակաւոր Առաջնորդութեանն հայոց եղելոց 'ի Պարսկաստան և 'ի Հնդկիս :

Գ . Երբին Սրբազնութիւն Թաղէոս Եպիսկոպոս յետ զբաւարարութեան և զգոհունակութեան օրհնութիւնս 'ի վեհափառ հոգեւոր ծնողէն իւրմէ ընդունելոյ, յամենայն Կարտի 1851 ամի 'ի սրբոյ Եշմիածնէ յուղի ելանէ ընդ Սրբազան Սահակ Եպիսկոպոսի Սաղունեան՝ իւրոյ Եպիսկոպոսութեան օժակցի, որում յանձն եղեալ էր Առաջնորդութիւն Հայոցն Ատրպատկանի, և յաւուր աւագ հինգշաբաթու ժամանէն 'ի Դաւրէժ քաղաք : Անդ մնալով Առաջնորդին հայոց Ատրպատկանի, Սրբազան Թաղէոս Եպիսկոպոս յետ զատկական տանօրեայ աւուրցն անցանելոյ ելանէ 'ի Թէհրան, և յամենայն Կարտի մուտ գործէ անդ, որ էր առաջին քաղաք Թեմական իշխանութեանն իւրոյ : Զայնմ ամի վեհափառ Հայրապետ ընդ որ և դեսպանք օտար տէրութեանց, մըտադիր էին դալ յԱպահան, որպէս և մի զկնի միոյ Ժամանէին, ուստի 'ի Թէհրան քաղաքի ոչ շատ յամեցաւ նորոգ վիճակաւոր Առաջնորդն Զուղայ, այլ 'ի նոյն յամենայն մայիսի դիմելով 'ի Զուղայ, յ3 Յունիսի 'ի միսիթարութիւն սրտի ամենայն Ժողովրդականացն մուտ գործէ 'ի Զուղա 'ի սուրբ վանքն Ամենափրկչի :

Թ . Զն ինչ խօսեցեալ զարդիւնաշատ գործոց և զբաղմաբեղուն արդասեաց Առաջնորդական վարչութեանց Սրբազան Թաղէոս Եպիսկոպոսի 'ի վիճակին իւրում՝ 'ի դէպ համարեմ զունակացեալ բնաւորութեանցն նորա զյատկութիւնս՝ սղազունիւ անտանօր առնել յիշատակութիւն :

1) . Կարի իմն Ջերմ էր առ Աստուած հաւատ նորա և յուսոյ ապահւնութիւնն, և յամենայն 'ի դժուարին դիպուածս յորում տկարանային մարդկային օժանդակութիւնք՝ առ Աստուած դիմէր պաղատաւոր ՋերմաՋերմ հայցուածովք, և ըստ հաւատոցն իւրում Ժամանէին նմա օգնակա-

նութիւնք 'ի Տեառնէ յաղբերաց անտի՝ յորոց չունէր ակն-
կալութիւն ինչ, ստէպ ստէպ ասէր 'ի բարբառ պարսից 'խօ-
գահ գարամ, էէ դամ գարամ, 'ի 'գլատուած ունիմ',
զինչ հող ունիմ, ասէր նաև, 'թէպէտ վարդապետ եմ',
այլ զՅերմեոանզն շինականի ունիմ զհաւատ աներկմիտ առ
Աստուած :

2) . Ունէր զսիրտ կարի իմն գորովալի և դիւրազգաց,
որով 'ի յուշ ածերն անգամ զբարեկամս իւր կամ զծանօթօ՝
զորս ոչ բնաւ 'ի յուշոյ իւրմէ արտահանէր . փղձկայր սիրտն,
և աչքն արտասուօք աղբերանային : Նովաւ էր զի գութ մեծ
ունէր առ որբս, և առ անտերունչս իւրոց ժողովրդականաց,
և 'ի հոգատարութիւն սակս նոցա, կամ յաղազս գործոց նո-
ցին պատկանելոց՝ ոչ խնայէր 'ի ջանասիրութիւնս իւր :

3) . 'Ելախանձաւոր էր յոյժ 'ի մասին եկեղեցական
վայելչութեանց, վասն որոյ զամենայն զհոգեւոր պաշտօնս սի-
րէր փառաւորութեամբ կատարել թէ ըստ ծիսական արարու-
ղութեանց մասին, թէ ըստ զգրոտուց պայծառութեան և
թէ ըստ պաշտօնէից կանոնաւոր սպաստհարկութեանց : Ստէպ
'ի յուշ ածէր զԱռաքելական զբան զըւրեւն իւր 'ի Սրբադ-
նակատար Եփրեմ կաթողիկոսէ, թէ 'զպաշտօնն իմ փա-
ռաւոր արարից, : Տաղտկութիւն ինչ կամ ձանձրոյթ ոչ
բնաւ ցուցանէր յորժամ 'ի ծերութեանն իւրում հասակի 'ի
մատուցանելն իւր զՍրբազնագործ պատարագ և 'ի տալն ու-
րուք զաստիճան հոգեւորականութեան՝ ցժամս եօթն 'ի վա-
տակն հոգեւոր անխօն աշխատասիրէր : Ոչ ներէր եթէ գուզ-
նաբեայ ինչ զարտուղութիւն կամ սխալմունք 'ի կարգս ժա-
մասացութեանն լինէին 'ի դպրաց, այլ յամենայնի զսահմա-
նեալն 'ի հարց հոգեւորաց՝ չղբիւ պահել ջանասիրէր, ա-
սելով թէ 'երանելի Հարք մեր զամենայն կարգս եկեղեցոյ՝
Հոգւով որբով են սահմանեալ, վասն որոյ չէ ներելի դոյզն
ինչ շեղիլ 'ի կարգաց անտի, : Ի պատճառս սոյն նախանձա-
խնդրութեանն իւրոյ, տղէտ քահանայք ոմանք և ժամասաց
տիրացուք՝ ոչ զերծ մնային 'ի նորա յանդիմանական խրատա-
բանութեանց : Ի սկզբան վեճակաւորութեն իւրոյ 'ի Զուղա

մինչդեռ վառ էին իւր աշխոյժք, յամենայն կիւրակէ աւուրա-
լինէր բեմբասաց 'ի մէջ եկեղեցեաց՝ ժամս երկու երկարա-
ձգելով զբանն իւր : Զձե ընդ լայնման յաճախ 'ի կիր արկա-
նէր 'ի քարոզութեանն իւրում, պէսպէս օրինակօք և վար-
դապետութեամբ զբնաբանն իւր պարզաբանելով :

4) . Հիւրասէր էր կարի յոյժ, և քաղաքավարութիւն
նորա ընդ հիւրոցն՝ ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի, էր յա-
տիճանի կատարելութեան : Ոչ ոք թէ 'ի մերադանց և թէ
յօտարաց հիւր եկաց առ նա՝ և ոչ մեկնեցաւ 'ի նմանէ մե-
ծապէս գոհ և շնորհապարտ : Ունէր զկարի իմն զգոնամտու-
թիւն՝ 'ի շարժմանց և 'ի խօսակցութեանց ուրուք ճանաչել
զմարդն, և իմանալ զներքին ունակութիւնս մարդոյն . և ար-
դարեւ 'ի բաղում գէպս անվրէպ լինէին որոշողութիւնքն նո-
րա : Ունէր զձիրս շահելոյ և առ ինքն գրաւելոյ զսիրտս,
և ընդ որս սերտիւ մտերմանայր՝ ոչ բնաւ զսիրոյ նոցին քա-
կէր զյօդակապ :

5) . Ոչ առանց պէսպէս փորձոյ և ընտրողութեանց
հաւատայր ումեք, և որում հաւատայրն՝ ոչ փոփոխէր ըզ-
համարումն իւր 'ի նմանէ, շարժեալ յամենայն զուցաց :

6) . Կարի զգուշաւոր և մերթ երկչոտաբար 'իսկ
պահանէր զընթացս գործողութեանց և կառավարութեանցն
իւրոց, խոյս տալով 'ի փորձանաւոր հետեւեց և յառար-
կայից՝ յորոց մարթ էր խռովութեան ծնանիլ : Իսկ յորժամ
գէպք փորձառութեանց յանկնկալս 'ի վերայ ժամանէին,
անվեհեր ախոյեան հանդիսանայր, ոչ 'ի մահուանէ անգամ
զերես իւր 'ի բաց դարձուցանելով, և լինէր ճգնաջան զիրա-
ւունս իւր յերեւան ածել :

7) . Ունէր զպճնասիրութիւն, այլ սիրէր զմաքրութիւն և
կեալ արժանաւորապէս : Առանց ընկերակցաց ոչ ախոր-
ժէր բազմիլ 'ի սեղան : Ցանկայր զի առատ և լիութի կերակրօք
լիցի սեղանն իւր, ոչ վասն անձին իւրոյ՝ այլ յաղազս զսեղա-
նակիցան իւր մեծարելոյ :

8) . Զիշողութիւն նորա էր 'ի չափազանց աստի-
ճանի կատարելութեան : Զանցս և զգիպուածս ինչ երեսնա-

մեայ կամ քառասնամեայ ժամանակաց այնպիսի անվերջա-
կարգաւ պատմաբանէր յիշատակելով զամիսն՝ զօրն՝ և ըզ-
ժամն անդամ, ընդ նմին և զտեղին՝ զանձինն՝ և զյարակից
պարագայսն՝ մինչև զարմացումն ի լսողն տպաւորել:

9) . Սկզբունք կառավարութեան նորա էին յաւե-
լուլ զպատիւ ազգին իւրոյ, պահպանել զվայելուչ արժա-
նաւորութիւնս հոգեւորականութեան, և ըստ ամենայն մասին
յօգուտ ժողովրդեանն իւրոյ անխոնջ դիմել ի վաստակ: Ղե-
սեմ՝ լայնածաւալ և հեռատես էին ամենայն խորհրդածու-
թիւնքն իւր յաղագս ժողովրդական օգտից, մինչև երբեմն
մտանել ձեռնարկութեանցն իւրոց յաստիճան չափազանցու-
թեան, այլ անշուշտ այն չափազանցութիւն յառաջ գայր
ի չափազանցութենէ սիրոյն իւրոյ վասն օգտի ժողովրդակա-
նացն: Զոչ աջողին առաջարկութեան ինչ իւրոյ, ոչ ի յու-
սոյն լքանէր, այլ այլով եղանակաւ՝ և այլուր դիմէր խնդ-
րագրութեամբ: Հոգւոց հանէր ստէպ ստէպ և ասէր,
« ափսոս դի ոչ մարթացայ ծառայել յաղագս օգտի ազգին
իմոյ քրչափ սրտի իմոյ էին յօժարութիւնք, քանզի բաղքն
իմ ոչ աջողեաց ինձ, ասէր, վիճակիլ ի մէջ այնպիսի հա-
րուտ ժողովրդոց՝ որք կարող լինէին զերես իմ տեսանել,
և զձայն իմ լսել, որովք և ինձ մարթ իցէր զմեծամեծ առ-
նել ծառայութիւնս յաղագս ժողովրդեանս »:

10) . Սկզբունք տանել անկարգութեանց, և ոչ ան-
վարձ թողուլ յօժարէր զվաստակս ուրուք: Առ յամառեալ
յանցաւորսք անողոք էր՝ և զձգուես ցլերջն աստիճան
թափէր՝ սակօ զիրաւունս իւր խելամուտ առնելոյ նմա: Իսկ
առ ապաշաւեալ յանցաւորն՝ անյիշաչար էր և ներողամիտ
յոյժ, մինչև յետ առարկային վերջանալոյ՝ ոչ և ս բնաւ ի
յիշատակութիւն ածել զանցեալն, կամ զնշան ինչ դժկա-
մակութեան արտայայտել նմա: Զցաւ սրտի իւրոյ կամ զու-
րախութիւն ոչ ախորժէր պահել զաղտ և առանձին, այլ
պատուէր բարեկամաց իւրում, և մերթ հրապարակապէս իսկ:

Իյրօքիկ էին գլխաւոր բնաւորութիւնքն ունակացեալ
յանձն Սրբազան Թագէտոս արք. Եպիսկոպոս Առաջնորդի

Զուղայ:

Ժ. Բաղմատատիկ եղին արգասիք օգտից Առաջնորդա-
կան վարչութեանց նորին ի Զուղա զամս երկոտասան, այլ
ի տետրակէն զոր հրատարակեցի յամի 1862, զքաղութե-
պօրծոցն նորա արարեալ՝ համառօտեալ աստ ի յիշատակու-
թիւն ածեմ:

Ի ժամանել նորին Սրբազնութեանն ի Զուղա յ3 Զու-
նիսի 1851 ամի՝ եզրիտ զԱռաջնորդանիւստ զվանքն իւր և զԶու-
ղա ի մէջ յետադայ աւաղելի դրութեանց:

ա) . Մուղայեցիք գաւառական հայ ժողովրդովք հա-
սարակապէս ճնշեալ՝ նեղեալ և յոգի տալատան կային յե-
րեօաց զօրապահանջութեան յազգէ հայոց Աբբունական
հրամանաւ:

բ) . Սննքն ծանրաբեռնեալ կայր ի ներքոյ հաղար
թումանաչափ (6) պարտուց, որոյ պատճառաւ նշանաւոր
կալուածք նորա առ պարտատեարսն կային զրաւական:

գ) . Սննքն դատարկ ի հարկաւոր պիտոյից և ի կա-
րասեաց, պատկառանօք ասեմ, օրական հացի էր կարօտ:

դ) . Սպահարկութիւն (թախֆիֆ) վանքական կալ-
ուածոցն անզօրացեալ ի 1849 ամաց հետէ՝ զսակ արքու-
նական հարկին՝ զծանրացեալն յոյժ յայնմ ժամանակի՝ մինչև
առ ջրիբն (7) 27 ուռվով պահանջէին ստիպմամբ:

ե) . Սկզբառ Շահս յամսեանն Զուլիսի ժամանեցաւ
յԱսպահան, որոյ պատճառաւ հարկ անհրաժեշտ ծախուց
ծանրանային ի վերայ սրբոյ վանացն ի մասին պարգեաց առ
նորին Արեգակնափայլ վեհութիւն, և առ մեծամեծ նախա-

(6) . Հաշե- Գրախոյ ի Պարսկաստան հասարակարգէն Բողէանայ ի
Գրախոյ (որ Բերես եղե Գրախոյ) : Իրաւունչէր արծաթ առ-
գին՝ և հազար Գրախոյ, և Գրախոյ առ-գին Գրախոյ՝ և Գրախոյ:

(7) . Չափ Գրախոյ-Բերես հաշուածոց յԱպահան՝ հոշե Զրեհ:
Ի ժամանակի առաջնորդութեանն Թախեհ Սրբազան արք. Եպիսկոպոսի,
որիւ Երախունչէր Զրեհէ՝ չեղե յաւել Գրախոյ 216 առ-գին:

4) . Յամի 1853 ցուցանելով զերաւունս սրբոյ վանացն՝
ի վերայ Հնդկաստանի հայոց , միաբան յօժարութեամբ քա-
հանայիցն հաստատեաց զնոր կարգ սակս աթոռահաս (վեր-
դու) կոչեցեալ արդեանց վիճակաւոր քահանայիցն Հնդկաս-
տանի Հայոց , զմի ամսական տարեկան հասից իւրաքանչիւ-
րոցն՝ ի սուրբ վանքն հատուցանել սահմանադրելով յիւրա-
քանչիւր ամի :

5) . Օշինութիւնս սրբոյ վանացն որք ի հերուն ժա-
մանակաց հետէ մնացեալ էին առանց նորոգութեան , և էին
հրացեալ՝ մաշեալ և կորուսեալ էին զգեղ և զվայելչու-
թիւնս իւրեանց , ձեռն էարկ վերանորոգել , սկսեալ յամի
1855՝ և լրացուցեալ ցամն 1857. որով նոր կենդանութիւն
և գեղեցկութիւն ստացան ամենայն վանքական շինուածք :

6) . Շինեաց դամբար և զկրպակս ի Մէյրան կոչե-
ցեալ հրապարակին՝ հեռատես լինելով թէ դայ ժամանակ՝
յորում այնոքիկ շինութիւնք զբաւական արդիւնս յաղագս
սրբոյ վանացն ունին արտադրել : Շինեաց և զսառուցատուն
մի ի մէջ վանքական կալուածոց , զի թէ վանքն և թէ ժողո-
վրդականք իւր՝ յամառան զովասցին ի սառուցոյ կաղմելոյ ի-
մաքուր ջրոց :

7) . Վանքական կալուածք մնալով անտերունչ նախ
քան զժամանակ վիճակաւորութեանն նորին Սրբազնութեան ,
խոսպանացեալ և սիղապատեալ լեալ էին երկիր կորդացեալ ,
որոց վասն զկարեւոր հոգատրութիւնս արարեալ , զերծ ըզ-
կալուածսն կացոյց ի վերահասեալ փաստոցն : Արտորայք ինչ
փոխեցան յայդի ծառատունկ , որոց մինն կոչեցաւ ՝ զաղա-
րաբաղ , և միւսն ՝ եախչալի այգի , :

8) . Վանեաց զնորանոր այգիս , և զկալուածս յաղագս
սրբոյ վանացն , որք կոչին ՝ Գրիգորեան այգի , Հօսէյնի այ-
գի , Վարդանի այգի , և սաղայ մուլք . ՝ որ ընդ մէջ վան-
քական կալուածոցն կայր : Յետոս ստացաւ ի բռնի տիրապե-
տութիւնէն օտարաց զվանքական տունս և զկալուածս , զորս
յանտէրութեանն ժամանակի օտարք յափշտակեալ էին ,
որք են այսոքիկ՝ եկեղեցի Շահվէլեանց ի ձեռնաէ Սէհեդ

Աբգօբաղի այլաղգուոյ , տուն մի՝ ի տիրապետութենէ սև
Սուփիկի Յովհաննիսեան , տուն մի՝ ի Թէմրազեան ժառան-
գաւորաց՝ տուն մի , Գաղալեանց կոչեցեալ , և զճացորդ զին
տանն Բաղդասարեանց :

9) . Օտնտեսական կառավարութիւնն պահեաց ի լի-
ութիւն և յառատ վիճակի , որով թէ եկք՝ և թէ զաւառական
համազդիք , նոյնպէս և ժողովրդականք հասարակապէս լիա-
ցեալ միութարէին : Յիւրաքանչիւր կիւրակէ աւուրս սե-
ղանակիցք ոչ պակաս լինէին ի քահանայից և յաշխարհակա-
նաց : Յաւուրս յորում շնորհաբաշխութիւնք ձեռնադրու-
թեանց լինէին՝ հարկաւորք բաժանորդ լինէին սեղանոյ և
հիւրամեծարութեան ի հարստաց և յաղբատաց բառ իւ-
րաքանչիւր կարգի : Յաւուր տօնի սրբոյն Յովսէփայ Արե-
մաթացոյ , որ օր էր հանդիսակատարութեան և ուխտի սրբոյ
վանացն , նորին Սրբազնութիւնն մատուցանէր զպատարագ , և
բաժանեալ լինէր ամենայն քահանայից՝ կուսանաց՝ և հոգեւ-
որական դասուցն պաշտօնադրամ , ի յիշատակութիւն ածե-
լով զհոգիս հին և նոր բարերարացն սրբոյ վանին :

10) . Ի վիճակաւորին իւր՝ ցաւօք սրտի ետես զկա-
րօտութիւն սրբոյ վանացն յարժանաւոր զգեստուց , վասն
որոյ յաճախակի խնդրադրութեամբ շարժեաց զբարեպաշ-
տութիւնս ծանօթիցն իւրոց և բարեկամաց եղելոց ի Պետր-
բուրգ , ի Մոսկով և յԱստրախան , յորոց և ընկալեալ մի
զինի միոյ զներքոյիշատակեալ պատուական զգեստսն՝ որոց
արժէք բովանդակին ոչ պակաս քան զմի հազար թուման ,
նոքօք զաւանդատուն սրբոյ վանացն ճոխացոյց :

Ի վեհազնեայ Տեարց Լաղարեանց , ի Ս . Պ . Բուրգայ ,
7 հատ ծանրդիպայ շուրջառ արծաթի և ոսկեղօծ չափառ-
տիւք , 8 հատ փորան , 6 հատ վակաս , 3 զառ շապիկ սար-
կաւազաց , 2 մետաքսեայ շապիկ , 5 հատ զառ ուրար , 3 հատ
ընտիր սաղաւարտ , 4 հատ շապիկ պատարագչի , 1 հատ զառ
սեղանածածկոց , 2 հատ գօտի . և 6 զոյգ թեւանոցք :

Յաղա Յովհաննիսէ . Յոնանեան ի Մոսկովայ , մի հատ
գեղին զառ խաչանիշ շուրջառ , մի զառ փորան , մի հատ վա-

կաս ընտիր ասղադործ պատկերօք երկոտասան Առաքելոց , մի հատ զառ շապիկ , մի զառ ուրար՝ մի զառ գօտի՝ մի զոյգ ասղադործ հողաթափ զառ . մի հատ սաղաւարտ զառ ասղադործ՝ պատկերօք չորից Աւետարանչաց մինայ՝ և ականա-կոռն , և մի հատ քօղ՝ սկւոյ :

ՅԱՂԱ Յովհաննիսէ Սայեաթնովայ՝ յԱստրախանայ մի մախմուռ և զառ շուրջառ , մի փորան , մի մախմուռ շապիկ , 2 ուրար՝ , մի գօտի մախմուռ , մի հողաթափ , մի սաղաւարտ , մի սեղանձածկոց զառ շտօպ , և մի աղլուխ Աւետարանի :

ՅԱՂԱ Պօղոսէ Ահարօնեան յԱստրախանայ մի շտօպ զառ շուրջառ , մի փորան , մի զոյգ թեւանոց , մի վակաս , մի շապիկ զառ , մի շապիկ պատարագչի , մի ուրար , մի գօտի , և մի զոյգ հողաթափ :

ՅԱՂԱ Ստրախանայ յեկեղեցական գոյից վեց շտօպ զառ շուրջառ ըստ հրամանի վեհափառ Ներսէս Աթուղիկոսի :

ՅԱՂԱ Ստեփաննոսէ Մօլօդեօվինոյ՝ յԱստրախնայ , մի ճերմակ զառ շուրջառ , մի փորան , մի վակաս , մի ճերմակ զառ շիշկ , մի ուրար , մի մախմուռ եմփորան , և 12 հատ մոմակալ :

11) . (Յամի 1856 առաքեաց զնուիրակութեան կոնդակ՝ ի շնորհատան և պատուիրեաց Սրբակրօն Տէր Մարտիրոս խաչակիր Աւագ քաանային Տէր Յովհաննիսեան նուիրակին սրբոյ վանացն , զի շանասիրեսցէ յաղաքս ապագայ միութարութեան վանին առնել զհիմնաւոր տնօրէնութիւն ինչ : Համաձայն բարեմիտ նպատակի նորին Սրբազնութեան Հայ Ժողովուրդականք ջաւայ սահմանի՝ ջերմ յաղաքսիրութիւն՝ և ի սէր հայրենեացն ունելով զվառուն յօժարութիւն՝ հանգանակեցին զգումար նուիրակութեանն ցտան հաղար ուռփիս , յոր կցորդեաց և յատուկ նուիրատուութեամբ զերիս հաղար ուռփիս Պարոն Մանուկն Յարգանանեան՝ այր բարեկործութեան գործովք վկայեալ , որով զնեցաւ Միթերանոց մի յանուն սրբոյ վանացն ի Բթաւիայ քաղաքի , որոյ տարեկան արդիւնք շարունակաբար՝ Ժամանեն ի վանքն յիւրաքանչիւր ամի մերձ 2000 թուման :

12) . (Յամի 1856 յորդեալ յոյժ գարնանային հոսանաց

Ջայանդարութ գետոյ Սպահանայ՝ տապալեաց զորմունս Նորաշէն այգւոյ սրբոյ վանացն , և ջուր գետոյն ընթանայր ի մէջ նոյն այգւոյ : Եւ ըստ որում՝ թռնութիւն ջրոյ գետոյն այնորիկ անցեալ էր գլխովին ի կողմն յիշեալ այգւոյ , և յամենայն ամի ի գալ հոսանացն քերելով ընդ որմոյն այնր այգւոյ , շարունակ հասուցանէր վնաս փլուզանելոյ որմոցն , վասն որոյ Նորին Սրբազնութիւնն յետ ունելոյ զհարկն շինելոյ կործանեալ որմոցն , մտադիր եղև ճար առնել զի ջուր գետոյն հեռացի յորմոյ այնր այգւոյ , որպէս զի մի ևս յամենայն տարի տապալելով որմոցն՝ աղբիւր վնասուց և ծախսարարութեանց լինիցի սակս վանացն : Ուստի եղ զգետակապ թուրք ինչ ընդ մէջ գետոյն և վանքական այգւոյն , որպէս զի ջուրն թեքեալ զընթացս իւր՝ ի միւս կողմն անցանիցէ : Արդարև ծանրացաւ գործ շինութեանն այնորիկ , և եղեն մեծամեծ ծախսարարութիւնք , այլ վերջապէս աջողեցաւ գործն՝ և մարթ եղև զջուր գետոյն ի միւս կողմն դարձուցանել : Օգուտն ի գործոյ անտի ոչ միայն եղև աղատ մնալն նոյն Նորաշէն այգւոյ ի քնասուց գետոյն՝ այլ և կից նոյն այգւոյ մնաց գետին բաւական տարածութեամբ ի ցամաքել գետոյն , ուրանօր ձգեաց զանտառ ուռեաց և փշտի , որոց թիւ՝ ոչ լինի պակաս քան զտասն հաղար , որք յաղաքս տեթիւ՝ ոչ լինի պակաս քան զտասն հաղար , որք յաղաքս տեղադանան մեծաւ արագութեամբ , որովք ոչ միայն զծախս գետակապին մարթ է ի ձեռս բերել՝ այլ և լինի այն անտառ աղբիւր նոր մտից և արդեանց սակս վանացն սովին պայմանաւ եթէ կառավարութիւն վանացն հոգ տարցէ զնոյն ապահով պահպանել :

Եւ յորքիկ եղեն գլխաւոր արգասիքն օգտակարութեանց սրբոյ վանացն ի Ժամանակս Առաջնորդութեան Սրբազան Թաղէոս արք եպիսկոպոսի , թէպէտ գոն այլ ևս յաճախ գործողութիւնք նորա բարեկարգող և օգտակարք , որք ի պատճառս համառօտութեան՝ ոչ յիշատակեցան աստանօր :

Ժք . Բարեկարգութիւնք և շահ յաղաքս եկեղեցեացն ջուղայ եղեն այսոքիկ՝ զորս ի ներքոյ նշանակեմ :

1) . Յառաջնում ամի Առաջնորդութեանն ուշադրութիւն արարեալ յաղազ եկեղեցեաց կառավարութեան կարգեաց սակս իւրաքանչիւրոցն զերկօսին կառավարիչս , հաստատեաց զկարգ բարեկարգ վարչութեանց , նշանակեաց զաղբիւրս մտից և արդեանց , և ետ իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ կառավարութեանն զտուեմար ժապաւինեալ և Առաջնորդական կնքով ամրափակեալ . յորում զրեցան ելլմուտք եկեղեցեացն : Ի բարեկարգութենէ անտի եկեղեցիք պայծառացան ըստ լուսավառութեանց մասին , հարստացան 'ի մասին եկեղեցական զարդուցն և սպասուց , և ժողովրդոցն լումայասարաս տրօք եկեղեցիք ըստ իւրաքանչիւր կարի ստացան զխմորինչ դրամոյ 'ի պէտս արգի և սպազայ կառավարութեանց իւրեանց :

2) . Որոշեաց զարդիւնս եկեղեցւոյն 'ի հասից ֆահանայիցն , նշանակելով զլուսադին՝ 'ի մկրտութեան և յամուսնութեան , 'ի հանգուցելոց զհոգեբաժին՝ զդիւղարիք և ըղլուսազին կերոն վառելոյ : Նաև զլուսադինն խաչ հանելոյ՝ դոնաբացման՝ վարադոյր քարշելոյ՝ գանձանակի և , որք յառաջ քան զԱռաջնորդութիւն Սրբազան Թադէոսարք Եպիսկոպոսի խառն էին ընդ հասից քահանայիցն , և եկեղեցիք զուրկ յարդեանց միշտ 'ի մէջ աղքատութեան և անշուք կարօտութեան թարթափէին :

3) . Յամենայն ամի անձամբ անձին արար զվերադիտութիւն եկեղեցական հաշուոց և կառավարութեանց , վարձատրելով զբարեջան կառավարիչս և յարիւթիւն խրախուսելով զգանդաղիտան , որով հաստատեալն իւր կարգադրութիւն մնաց 'ի շարունակութեան , տալով զակնկալեալն զարգասաւոր զպտուղս :

4) . Եւսեա նորին Սրբազնութիւնն զի եկեղեցիք որք 'ի Զուղա , զուրկ են 'ի քաղցր երաժշտութենէ եկեղեցական երգոց և շարականաց , վասն որոյ ինքն զԺամրութիւն վարժապետութեան յանձն առեալ զամս երկուս զօրհանապաղ երկու ժամ պարապեցաւ 'ի դասատուութիւն ձայնից եկեղեցական երգոցն , մինչև մարթացաւ մուծանել յեկեղեցիսն

զքաղցրութիւն եղանակաց ժամերգութեան :

5) . Կալաւ սովորութիւն վաղ քաջ ընդ առաւօտն առնել վերադիտողութիւն եկեղեցական վարչութեանց , զբննելով թէ ոյք ոմանք 'ի քահանայից ժիր և ոյք պղերդ 'ի պաշտամունս իւրեանց դտանին , որով քահանայք զգուշացեալ՝ իւրաքանչիւր ոք 'ի ընու զպարտս պաշտամանցն եղև փութաշան :

Ժդ . () Գուտք՝ որք ընձիւղեցան յաղազս հասարակութեանն Հայոց եղելոց 'ի Զուղա , եղին այսոքիկ :

1) . Վիտաց նորին Սրբազնութիւնն զի անիրաւութիւն մեծ լինէր ժողովրդականաց 'ի մասին հարկացն առ արքունիս , ոչ 'ի Տէրութենէ կողմանէ՝ այլ 'ի մասին անհաւասար չափուց կալուածոցն : Վասն որոյ գուն գործեալ յամի 1852, հրամանաւ քաղաքական վարչութեան վերստին չափել ետ զամենայն հարկատու կալուածս Զուղայ , և զբաժին այլազգի կալուածատեարցն որոշեաց 'ի բաժնէ հայոց , որով Հայք ազատ մնացին 'ի ծանրութենէ այլազգեաց հարկին՝ զոր յառաջ քան զայն բեռնաւորէին 'ի վերայ Հայոց , և արդարութիւն հաւասարութեան ել յերեւան , որով և զրկանքն 'ի միջոյ անհետացաւ և սակ հարկին 'ի 27 էն՝ էջ 914. և մերթ 916 առ իւրաքանչիւր ջրերն :

2) . Վիտաց նորին Սրբազնութիւնն , զի շուայլութիւնք ֆլաս մեծ հասուցանեն աղքատ և անաշխատ հասարակութեանն Զուղայ , վասն որոյ և իշխանաբար և համոզանօք հոգ տարաւ զառաջս ունել այնմ , որով տօնակատարութեան խնջոյից ծախսարարութիւնք անհետ եղին , ծախք հարսանեաց 'ի չափաւորութիւն մտին թեթեւացեալք 'ի շուայլութեանցն՝ որք վաղ ժամանակաց 'ի սովորութենէ մնացեալ էին , ծախք յուղարկաւորութեան ննջեցելոց համեստացաւ , բարձեալ եղև սովորութիւնն զհաց և զըմպելիս 'ի վերայ գերեզմանաց ննջեցելոցն տանելոյ , որով անկարգութիւնք անպակաս լինէին , և այդպէս ջանադիր եղև զհասարակութիւնն թեթեւաբեռն առնել 'ի ծանրութենէ նոյնօրինակ յուժպէտս ծախսարարութեանց :

3) . Վիտաղ Նորին Սրբազնութիւնն զի պապականութիւնն խրամատ մեծ առնէր ամբողջութեան Հայոց հասարակութեանն ջուղայ, վասն որոյ կալաւ զխօհմագոյն շաւիղ տրկարացուցանելոյ զազդեցութիւնս պապական կուսակցութեն, որ աջողեալ նմա՝ նուազեցաւ ձայն և ներգործութիւն նոցին հոգեւորականաց, և հետեալք ոմանք դառնալ սկսեցին յեկեղեցի իւրեանց սուրբ :

4) . Վիտաղ Նորին Սրբազնութիւնն թէ փնաս մեծ ունի հասանել ժողովրդեան իւրում՝ ի դէնպետաց քաղաքիս, եթէ ունիցին նոքա կամք փնասելոյ, յորոց զօրաւորագոյնն է դէնպետն Իմամ ջումայ, վասն որոյ յօրէ թեմակալութեանն իւրոյ կալաւ ընդ նոսա հասարակապէս՝ և ընդ Իմամ ջումայն մանաւանդապէս զյարաբերութիւն բարեկամական, որպէս զի փոքու իւրք մարթացի զսիրտս նոցա քաղցր առնել յօգուտ ժողովրդեան իւրում : Վասն որոյ ընծայիւք շահէր զնոսա տալով զմանաւորս՝ սակս զմեծամեծս շահելոյ, և ի ձեռն Գեւրգանցեալ Նիկիոյ Անդրիանովիչ Անիչիով Գեոպանին Ռուսաց խնդրարկու լեալ, յամի 1857 արժանացոյց զգնապետն Իմամ ջումայ Ռուսաց Կայսերական պարգևի, որ էր տուփ քթախոտոյ ականակուռ, ունելով ի վերայ իւր ըզպատկեր Կայսերն :

5) . Վիտաղ Նորին Սրբազնութիւնն թէ ըստ արդի լուսաւոր կառավարութեան Պարսից Տէրութեան ոչ լինի օգուտ ի գործառնութիւնս իւր կցորդել զձայն Գեոպանի Ռուսաց, քանզի Տէրութիւնն Պարսից ցանկայ և պահանջէ զի իւր հպատակ ժողովուրդք յաղազս ո՛ր և իցէ գործոց իւրեանց դիմեցնին առ ինքն ուղղակի, առանց միջնորդ կամ միջամուխ առնելոյ զԳեոպանս օտար Տէրութեանց, վասնորոյ Նորին Սրբազնութիւնն յօգուտ ժողովրդոց իւրոց յամենայն դէպս խնդրարկութեանց՝ ինքնին դիմէր առ Տէրութիւնն Պարսից, ամփոփ պահելով զյարաբերութիւնս իւր ընդ Գեոպանին Ռուսաց ի մէջ մանաւոր իրողութանց : Ըստ այդմ սիրելի եղև նա յաչս Պետութեանն Պարսից, և կարևոր խնդրարկութիւնք նորա ոչ մնային ապարդիւն :

6) . Վիտաղ Նորին Սրբազնութիւնն, զի աղքատութիւն օր լը օրէ յաճախեալ ի ջուղա, քաղցկեղաբար ճարակի, վն յամի 1852՝ խնդրարկու եղև Հնդկաբնակ Համազգեց սահմանել զգնաձանակ մի յանուն ջուղայ աղքատաց, և ըզկամաւոր տուրս իւրենց շնորհել անդ մինչև մարթ իցէ կազմել զբարամագլուխ ինչ, որոյ տարեկան տոկոսեօքն լիցի կարեկցութիւն աղքատաց ջուղայ : Ի Հնդկաբնակ համազգեաց չեղև մտադրութիւն այնմ առաջարկութեան, իսկ բարեպաշտ Համազգիք մեր որք ի քալայ՝ ի կատարումն նոյն բարեմիտ գործոյ տալով զուշադրութիւն իւրենց, ցամ 1861 հանգանակեցին զհինգ հար ունիս, որում ետ կցել Նորին Սրբազնութիւնն նաև զշորոհ հար ունիս յանուն ջուղայ աղքատաց հիտակեալն յԱղա Յովհաննէս ելիազն, տնօրինելով զի գնեացի նովին զթրաւ անշարժ կալուած ինչ ի Թաւիայ յանուն աղքատաց ջուղայ, և տարեկան արդիւնք այնր առաքեացի ամ լը ամէ ի սակաւ մի զովացումն տապոյ աղքատութեան հոցին ջուղայ : Սահմանեաց նաև զարկղ աղքատաց ի ջուղայ, տալով զայն հոգաբարձութեան չորից արժանահաւատ անձանց, գրելով և զբարեմիտ կանոնս յաղազս վարչութեան նոյն արկել :

7) . Վիտաղ Նորին Սրբազնութիւնն թէ միթարութիւն ջուղայ հասարակութեան կախումն ունի զլիաւորապէս զշնորհաց նպաստից և օգնականութեան ջուղայեցի ազգասիրաց եղելոց ի Հնդկիս կամ յայլ հեռաւոր քաղաքս, վասն որոյ անմոռաց ուշադրութեամբ սակս օգտի իւրաքանչիւրոց իւրոց ժողովրդականաց նամակագիր լինէր ի հեռաւոր տեղիս, յոմանց զկարեկցութիւն սակս տնանկ գերդաստանաց՝ յոմանց զնպաստ վասն իւրեանց ընտանեաց՝ և յոմանց զայլ աղքային օգնականութիւնս խնդրելով, որոյ պատճառաւ թիւ տարեկան թղթագրութեանց նորին ոչ լինէին պակաս քան զ700, թէպէտ և երբեմն ժամանէին ց850 և յաւելի ևս : Ըստ այդպիսի բարեյորդոք ջանից ոչ սակաւ միթարութիւնք ի ջուղա ժամանէին ի զանազան յաղբերաց : Տեսեալ հասարակութեանն զնորին Սրբազնութեանն այնօրինակ ժողովրդասէր երկարասիրութիւն՝ յամենայն խնդիրս կտակաց կամ

ժառանգական իրաւանց դիմէին խնդրարկու առ նա . որ հոր-
դեալ նոցա զդիւրին շաւիղ՝ և զամենայն ծանրութիւն վա-
տակոցն 'ի վերայ իւր ստանձնեալ , ժողովրդոցն իւրում սա-
տալէր և ըստ այնմ մասին : Մինչև անգամ յԱստուրխանայ
խնդրարկու դիմեցին առ Նորին Սրբազնութիւն յաղագոս հը-
նացեալ գումարաց ինչ կտակաց մնացելոց 'ի Հնդկիս , և Նորին
Սրբազնութիւն ոչ դարձոյց զերես իւր 'ի կատարումն ածե-
լոյ զնոցա խնդիրս :

8) . Վերտաց Նորին Սրբազնութիւնն զի եթէ 'ի մէջ
զեսպանատանց օտար Տէրութեանց որք կան առ դրան Պար-
սից , կամ 'ի պաշտօնի ծառայութեան Պարսից Պետութեանն
իցեն ոմանք 'ի Զուղայիցի երիտասարդաց՝ կարող են զմեծա-
մեծ օգտակատարութիւնս առնել յաղագոս հայրենեաց իւր-
եանց և հայրենակցացն , զամս երկու յաճախակի խնդրար-
կութեամբ ընկալաւ զբարեյօթարութիւն վեհազնեայ Տեաբց
Լազարեանց յաղագոս 'ի Լազարեան ճիմարանն Մոսկովայ ա-
ռաքելոյ զերկու տղայս 'ի թիւս ձրիավարձ աշակերտացն ,
մինչ հուսկ ուրեմն յամի 1857 առաքեաց զերկու տղայս , և
յամի 1860 առաքեաց նաև զտղայ մի 'ի Խաչիւղեան Դպրոցն
Թէոդոսիայ , զծախս ճանապարհորդութեանն նոցին , վասն
չքաւորութեան ծնողաց նոցին , վճարելով 'ի Անաքական
հաշուոյ :

9) . Համի 1853 , 'ի պատճառս մանկութեան Սա-
մեանց տան որ 'ի Մադրաս՝ փակեցաւ 'ի Զուղա Ամենափրկ-
չեան Դպրոցն , որ հիմնեալ կառավարելու արդեամբ կտակեալ
գումարոյ արժանայիշատակ Պարոն Գրիգորի Սամեան , վասն
որոյ 'ի թոր խոցեալ Նորին Սրբազնութեանն՝ խնդրարկու-
թեամբ և 'ի ձեռն բարեկամաց իւրոց միջնորդութեանց այն-
չափ ջան 'ի գործ եղև մինչև մարթացաւ զերկու Դպրոցս
փոխանակ միոյն հաստատել 'ի Զուղա նպաստիւք բարե-
պաշտուհի Տիկին Մարիամու Զակոբ Զարութիւնեան և Ազ-
գասէր Պարոն Մարգարի Սուքիասեան : Գրեաց զկանոնս յա-
ղագոս բարեպէս կառավարութեանց նոյն դպրոցաց , յանձն
էառ զպարտս վերատեսչութեան՝ զոր բարեխնամ փութով

կատարէր 'ի ժամու և 'ի տարաժամու 'ի Դպրոցսն այնսիկ
լինելով այցելու : Նոյնպէս և յաղագոս Դպրոցին Օրիորդաց
հաստատելոյ յամի 1858 հայրենասէր տրօք Պարոն Մանու-
կայ Զորդանանեան , և յաղագոս սուրբ Պողոս Դպրոցին 'ի Սան-
գիբարան 'ի գաւառին Փէրիայ եղելոյ , որ հաստատեցաւ յա-
մի 1859 արդեամբ Աստուածասէր Պարոն Պողոսի Անդրէա-
սեան , զամենայն ջան և զվաստակ յանձն առնէր յաղագոս
հիմնաւորապէս հաստատութեան և բերեկարգութեան նոցին :

10) . Ունեւելով նպատակ Նորին Սրբազնութիւնն զմե-
ծամեծ արտօնութիւնս ստանալոյ 'ի Տէրութեանն Պարսից
յաղագոս օգտի իւրոյ ժողովրդականացն , նախ յամի 1854 . և
ապա 1858 . զնաց 'ի Թէհրան 'ի դուռն Տէրութեան , և ա-
րար զքանի յօդուածս խնդրանաց , յորոց սակաւ մասն ընկա-
լան զկատարումն և մեծի մասանցն չեղև խնամածութիւն 'ի
Տէրութեանն : Այլ Նորին Սրբազնութիւնն վառ 'ի սրտի իւ-
րում ունեւել զսէր ժողովրդոցն իւրոց , յամենայն 'ի կարե-
որացն ոչ խնայէր զճգունս իւրոյ խնամատար վաստակոցն :

11) . Սինչ ետես Նորին Սրբազնութիւնն թէ յոչ լի-
նելոյ հոգեւոր դպրոցաց և յոչ փոյթ տանելոյ ցանկացո-
ղացն ընդունել զկարգ քահանայութեան՝ ուսանել նախ ըզ-
հարկաւոր գիտելիս քահանայական պաշտօնի , ըստ մեծի մա-
սին զուրկ գտանին յուսմանց՝ կարգադրեաց զի տիրացուք
ցանկացողք քահանայութեան կարգի նախ ուսանիցին 'ի Դըպ-
րոցս Զուղայ մանաւանդ գաւառականքն և ապա վարժեո-
ցին 'ի սուրբ Ամնոս յոտս իւր կամ վարդապետին , և այնպէս
մինչդիմեր 'ի շատէ կրթեալ լինէին՝ շնորհէր նոցա զաստի-
ճան սարկաւազութեան , և ապա յետ հմուտ լինելոյ նոցա
ուսմանց՝ արարողութեանց՝ և պաշտամանց քահանայադո-
ւութեան՝ շնորհէր նոցա զկարգ քահանայութեանն : Ապա
զնորընծայսն պահէր 'ի սուրբ Ամնին երկու քառանօրեայ
ժամանակս , և ինքնին այցելու լիալ նոցա՝ տպաւորէր 'ի-
միտս նոցին զարժանամեծարութիւն քահանայական կարգի ,
և դարձեալ ուսուցանէր նոցա զհարկաւոր գիտելիս 'ի մասին
մասանց հաւատոյ , եկեղեցական կարգաց , և ծիսական արա-

րողութեանցն, ամենեցուն զնոցին բացատրելով զպատճառսն 'ի խոր դրոշմէր զասացեալսն իւր 'ի միտս նոցա :

12) . Մար և զմեծամեծ օգնականութիւնս բազմաց 'ի ժողովրդականացն իւրոց, միջամտութիւն արարեալ 'ի զործս իւրաքանչիւրոցն, և զերծ պահեաց զնոսս 'ի վերահասեալ վտանգիցն, զորս մի առ մի նկարագրեալ կարի երկարութեամբն անցանէր քան զչափն նպատակի իմոյ, վասն որոյ զգլխաւորագոյնս 'ի նոցանէ միայն յիշատակելով՝ զանց զբազմօքն առնեմ :

13) . Փրկեաց զպատանին Յարութիւն Մարտիրոսեան յամի 1852 'ի մահուանէ և յորոգայթից ուրացութեան՝ յոր դիմեալն էր տղայամտութեամբ, և ընկալեալ էր զանունս «Աբդօլայ», և ապա ստրջացեալ դրաձ առնել կամէր, ուստի և դենպետն վճռահատեալ էր քարկոծ արարել սպանանել զնա :

14) . Օգէր Սիմէօն քահանայն Տէր Մաթէոսեան փրկեաց 'ի վտանգէ մահապարտութեան յամի 1854. զի ամբաստանեալ եղև նա որպէս օրինաց հայոյիչ, և 'ի դենպետէն գրեալ եղև վճիռ սպանութեանն նորա :

15) . Ղատեաց և զԲեթղահէմն Ալոնի յամի 1857, որ նոյնօրինակ որպէս օրինաց հայոյիչ անկեալ էր յորոգայթս թշնամեաց :

16) . Ղատեաց զգեռահաս զորդին Աղէքսանդրու, որոյ մայր յամի 1862 ուրացել զհաւատ իւր կամէր հրամանաւ դենպետին զորդին իւր տանել առ ինքն, ուրանօր անշուշտ և նա ուրանալ 'ի հաւատոցն իւրոց ունէր : Ըստ այսմ մասին մերձ էր յառնիլ մեծագոյն խռովութեանց, զի դենպետն մտադիր էր զայն երեսայ տանել բռնի, և Նորին Սրբազնութիւնն հաստատեալ էր 'ի մտի իւրում զամենայն զվտանգ յանձն առնուլ 'ի պաշտպանութիւն անմեղ մանկան այնորիկ :

17) . Յամի 1862 կորդեաց զԶաքարայ անուն տղայն երկոտասանամեայ՝ հասակաւ 'ի ձեռաց գենպետին Շիխայ. զի նոյն տղայ աշակերտ գոլով Յովսէփայ Յօնանեանց ոստայնանկի՝ յաւուր միում երկուցեալ 'ի վարպետէն իւրմէ դիմէ 'ի կողմն

զետոյ, ուրանօր Թափիչք սպիտակացուցանեն զղաւմքարս, և անդ 'ի Թափչաց անտի յափշտակեալ և տարեալ առ Շեխ Մահամադ Բաղէր դենպետ՝ տուեալ էր զգաւանուի մահմեդականութեւն և ընկալեալ էր նաև զթլպատուին : Իբրև իրադեկ այնմ եղև նորին Սրբազնութիւն յետս պահանջեաց զայն տղայ իբրև անչափահաս, և վերջապէսն ջանասիրեալ յետս ընկալաւ զնա և 'ի Փէրիայ գաւառն յղելով ապահովեաց :

18) . Պաշտպան եկաց որբ Ժառանգին Պարոն Գէորգայ Գուլադեան, և ապահովեաց հզօր պաշտպանութեամբ զըստացուածս հօրն սակս որդւոյն, զոր իւրացուցանել կամէր իշխան օք պէսպէս պատճառանօք :

19) . Սպարտս Յովհաննու Գէորգեան առ արիւնդ ուշտայլազգի պարտատեարսն իւր վերջաւորեց, զչորս սակս տասանցն հատուցանելով, և զգաւակունս նորա ազատեաց 'ի ներդութեանէ պարտատեարցն :

20) . Խնամ կալաւ յաղաքս ստացուածոց քաղմաց որբոց և այրեաց, և պաշտպանեաց զնոսին կամ իւրով տեսչութեամբ կամ առ այլ հաւատարիմ անձինս յանձն արարեալ, որով ստացուածք քաղմաց անկորուօտ մնացին 'ի միսիթարութիւն անտերունչ զաւակացն իւրեանց :

21) . ԶՊարոն Սուքիաս Բեթղահէմեան, որ անկեալն էր 'ի ներքոյ չարաչար զրպարտանաց այլազգեաց, և վտանգ մեծ զնովաւ պատեալ կայր՝ զերծոյց միջնորդութեամբն իւրով 'ի վերայ հասեալ փորձանաց անտի :

22) . Ոչ դարձուցանէր զերես իւր առանց կարեկից օգնականութեան, յորոց առ ինքն դիմեալ զկաթիլ մի ջրոյ 'ի զովացումն իւրեանց տառապաղին ներդութեանցն հայցէին :

23) . Ոչ անմասն մնացին և գաւառական հայ ժողովրդականք 'ի խնամոց և յարգասեաց Առաջնորդական տեսչութեան Նորին Սրբազնութեան, յորոց զգլխաւորագոյնս միայն աստանօր 'ի յիշատակութիւն ածեմ :

24) . Վախ քան զԺամանակ վիճակաւորութեան Սբբազան Թադէոս արք եպիսկոպոսի, գաւառական հայ ժողո-

վրդականք կային որպէս հօտ անխնամ ըստ հոգևոր կառա-
վարութեանց մասին: Ուստի Արհիմ Թադէոս հոգ կալա-
նախ որոշել զորք 'ի խոհեմագունից քահանայիցն իւրաքան-
չիւր գաւառաց, զորս կարգեաց գործակալ յիւրաքանչիւր
սահմանի, և ետ նոցա զկարգս և զկանոնս ըստ սահմանադր-
ութեանց Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ, և պատուէր
ետ նոցա արթուն հսկողութեամբ զԺողովուրդսն 'ի ներքոյ
կարգի և կանոնաւոր վարչութեան պահել, որով ուղղու-
թիւնք և բարեկարգութիւնք ոչ սակաւ մտին 'ի Ժողովուրդս
գաւառացն ըստ հոգևոր պարտաւորութեանց մասին:

բ). Օրտահակ և զտգէտ քահանայս ոմանս նոյն գա-
ւառաց մերթ յանդիմանութեամբ և մերթ համոզական իւր-
րատուք յուղղութիւն և 'ի կանոնապահութիւն ընտելացոյց,
տալով զխրատս իւրաքանչիւրոցն բարեոք վերատեսչութիւն
ունել 'ի վերայ հոգևոր գնացիցն Ժողովուրդոց: Զերիս 'ի տը-
գիտադոյն քահանայիցն՝ որք ոչ զգիրս գիտէին և ոչ զզո-
րութիւն Աստուծոյ, 'ի կարգէ լուծեալ ընդ աշխարհականս
համադասեաց, որով եղև ահ և խրատ հեղձացիլոցն յու-
սումնասիրութեան և 'ի փոյթս բարեոք վարչութեան պաշ-
տամանց իւրեանց ջանասիրել:

գ). Օգաւառացն տիրացուս որք կարգի քահանայ-
ութեան ժամանիլ տեսչային, նախ 'ի կրթութիւն ուսմանց
և եկեղեցական հարկաւոր գիտելեաց առաջադէր ստանալ
զհմտութիւն, և ապա յետ տեսանելոյ զնոցա կարեւոր յա-
ռաջադիմութիւն՝ արժանի առնէր քահանայութեան կարգի,
պահելով զնոսա զերկու քառասնօրեայ ժամանակս 'ի մէջ
սուրբ վանին, և ինքնին վարժապետելով նոցա քաջ հրա-
հանգէր զնոսա 'ի գիտել զարժանաւորութիւն քահանայու-
թեան սուրբ աստիճանի, և խելամուտ առնէր զինչ անկ և
պատշաճն էր պաշտօնի նոցա: Ըստ այնմ եղեն բարեկիրթ
քահանայք ոմանք 'ի մէջ իւրաքանչիւր գաւառաց, որք օ-
գուտ մեծ սակս իւրեանց Ժողովուրդականացն եղեն, թէ քա-
րողելով նոցա զբանն կենաց, և թէ զորդիս նոցա կրթելով
յուսումն ընթերցանութեան:

դ). Սնէր մտադրութիւն սակս բարօրութեան նոցա
հասարակապէս, վասն որոյ 'ի դէպ լինիլ ներդութեանց կամ
հարստահարութեանց 'ի խանից կամ յայլադէի գաւառականաց
առ իւր Ժողովուրդականսն, առանց փոքու իւրիք զանցառու-
թեան բողոք բառնայր նախ առ քաղաքական կառավարու-
թիւնն Ասպահանայ, և ապա 'ի ծանրանալ խնդրոյն՝ բարձ-
րացուցանէր զձայն իւր ցբարձրագոյն Դուռն վեհապառ Ըա-
հին, որով նանրացուցեալ զհարստահարութիւնս թշնամեացն՝
զԺողովուրդեանն իւրոյ զիրաւունս պաշտպանէր: Ի թեւարկու-
թեան անտի ահարկու և ակնածելի եղև անուն 'նորին Սըր-
բաղնութեանն 'ի մէջ խանից և իշխանաց գաւառացն, որք
երկուցեալ 'ի նմանէ կարճեցին զձեռս իւրեանց 'ի հարստա-
հարելոյ զԺողովուրդականսն Հայոց:

ե). Ի փերիայ գաւառի 'ի համակերտ գեղջ Աիրտկո-
սեան և Թորոսեան անուանեալ երկու եղբարց մեծ գերդաս-
տանք յերկու հակառակ կուսակցութիւնս բաժանեալ ցոյն
աստիճան ոխային ընդ միմեանս՝ մինչև զգունդս յայլադէեաց
կաղմեալ վարձուք՝ ամօրեայ ժամանակօք պաշարէին զամ-
րոցս միմեանց, և մարտ տուեալ զձեռս իւրեանց յարիւն ըս-
պանութեանց շաղախէին, որոց գեղջկական կամակորուեցն
յերկուց կուսակցութեանց անտի զօհ եղեն մարդիկ թուով
իբրև ութ և տասն: Այդպէս զայրանայր կատաղութիւն նո-
ցա և սաստկանայր ոխն և մաքառումն, որովք կորուստ և
աւեր երկուսին նոյն մեծ գերդաստանացն հուպ ընդ հուպ
մերձեցայր: Յառաջնումն ամի թեմակալութեանն Սրբազան
Թադէոս արք եպիսկոպոսի դարձեալ 'ի յուղիլ խաղովու-
թեան իմիք 'ի մէջ նոյն կուսակցութեանցն՝ Ռէհիմ Միրտուժ
քարածեծ լեալ մեռաւ, զհարուածն 'ի Թորոսեանց կողմէ
ընդունելով: Նորին Սրբաղնութիւնն կոչեաց զերկուսին կու-
սակցութիւնսն 'ի ջուղա, և զաւուրս իբրև քսան քարոզե-
լով խրատելով և աղաչելով իսկ զնոսա 'ի խաղաղութիւն և
'ի սէր ընդ միմեանս զիջանիլ համողանօք էած 'ի հաւանութի:
Զայն այնպէս արարեալ քաղաքական օրինօք վճռահատեաց
և արար զվախճան արմատական վիճանցն նոցին, որ սակս

կալուածոց իւրեանց էր, և ապա զթուղթ դաշանց և ազա-
հովուութեան 'ի միջինոցա հաստատեաց, և կամելով իսպառ-
արմատախիլ 'ի միջոյ նոցա առնել զատելութեանն արմատ՝
տնօրինեաց զի թորոսեան զերգաստան մեկնեալ 'ի զեղէն-
տի՝ այլուր 'ի մէջ հեռաւոր գիւղօրէիցն Փէրիայ՝ հաստա-
տեսցէ զնիստ ընակութեան իւրոյ: Զկնի զամենայն ինչ խո-
հեմաբար կարգադրելոյ՝ զարս երկոսին կուսակցութեանն
'ի Տաճար սրբոյ Անանցն մուծեալ ազդու վարդապետու-
թեամբ տպաւորեաց 'ի միտս նոցա զսիրոյ և զեղբայրասիրու-
թեանն զմեծ արանս, և զատելութեանն և զմախանաց զգթն-
դակութիւնս, որովք զսիրտս նոցա քարեղէնս ճմլեալ՝ ապա
ետ զերգուամն ահաւոր յաղագս հաստատուն մնալոյ 'ի նմին
սիրալծորդ խաղաղութեան իւրեանց: Անոք էր տեսանել, թէ
որպէս 'ի գորով եղբայրսիրութեան շարժեցան սիրտք՝ որք
սակաւիկ մի յառաջ ծարաւիք էին արեան միմեանց, որպէս
յարտասուս լուցան աչք՝ որք դոյզն ինչ յառաջ զբարկու-
թեան և զքինու բոց ցայտէին, և ձեռք որք երազունք էին
'ի հեղուլ զարիւնս՝ զիւրդ 'ի նմին ժամու ողջագուրաբար
զպարանոցաւ միմեանց արկեալ՝ համբուրէին և լային 'ի մի-
մեանց վերայ: Բայց ազդեցութեան շնորհացն Աստուծոյ: Զի
յայնմ ժամու ատելութիւնն՝ 'ի սէր, խէթն՝ յանիշաչարու-
թիւն, և կիրք կատաղի վրէժ խնդրութեանն՝ 'ի հեղահամոյր
փոխարկեալ քաղցրութիւն, եղին նոյն մարդիկ ըստ օրինակի
առն՝ որ 'ի Էդէօնայ դիւացն շնորհիւն Յիսուսի զերծեալ ըզ-
գաստացաւ: Եկաց և մնաց նոյն հաշտութիւն և խաղաղութիւն
'ի նոսա մինչև ցժամանակս Առաջնորդութեանն Սրբազան
Թադէոս արք Եպիսկոպոսի (8), որ արթուն դիտողութեամբ

(8) . Զինե Վիսառնի Ն-րին Սրբ-զնո-վեան Թորոսեան հա-
ռահեց Դորճեւ Ղէւ-ի հասառհո-վեան ամբոյճեւ՝ յամեանն Աղբէլե
Դեմեդնի երկոսն 'ե նոյանն 'ե Թեհրան 'ե նորագեւ զայն Վեճ, այլ
լոտ օրինի հասարակեւ Թոշկն վերջո-րո-վեան և Դոշան հոգո-
ւահ-վեամբն Սրբ-զնի Թորոսեան որք Եղեհհոյոսն՝ նանրոյոցանեւ
ռանի զհասարակաւթրո-վեանն նոյն :

Հոգ տանէր , զի մի հորը իմն առարկայք վիճից 'ի նոսա ընծիւ-
ղեացին , և զընծիւղեալսն իսկ անհետ առնէր խաղաղամիբու-
թեամբ :

Դ) . Յամի 1856 սպանեալ եղին 'ի Չարմահալ դաւա-
 ռի 'ի Լիւսաիան գեղջ քեալանթար Յարութիւն և քեալան-
 թար Աբէլ 'ի Բախտիարի (9) Թշնամեաց : Ըստ այնմ մասին
 թողոքաւոր եղև Նորին Սրբադնութիւնն 'ի Թէհրան , յորմէ
 և արձակեցան երեք աղբու հրամանագիր յանուն քաղաքա-
 պետացն Սպահանայ , Արաբիոյ կողման և իշխանին Բախտիա-
 րաց յաղագս կալնլոյ զսպանողն նոցին : Եւ 'ի զարմանա-
 մենայն այլաղբեաց 'ի ձմեռան եղանակի առաքեցան զօրք
 Թնւանօթք 'ի վերայ ամրոցի նոյն մահապարտից , որոց ըզ-
 տունս կործանեալ զստացուածսն առին յաւարի , և սպանողքն
 պարտաւորեցան փախստեամբ և թաքստեամբ զանձինս իւ-
 րեանց ճողորպրիլ : Ի զարմանս ամենայն այլաղբեաց ասացի՝
 զինախ քան զժամանակն Առաջնորդութեանն Թաղբէոս արք
 Եպիսկոպոսի բազումք յաղգէ Հայոց սպանեալ եղին և չեղև
 ումեք փոյթ ինչ զնոցանէ : Սպանեալ եղև և քեալանթար
 Ղուկաս , որ յիշատակեալ քեալանթար Յարութիւնին էր
 Հայր , այլ չեղև մրէժխնդրութիւն ինչ ըստ այնմ մասին :

Եղէն և քանի մի սպանութիւնք 'ի գաւառին փէրիւ յաւաղակաց և 'ի Բախտիարեաց, որոց սակս ոչ զանց արար Նորին Սրբազնութիւնն զպահանջ իւր և զլրջթխնդրութիւն՝ մինչև 'ի կողմանէ Տէրութեան ընկալան սպանողքն զպատուհաս իւրեանց: Ի գործողութեանց անտի ահարկու եղև անուն Նորին Սրբազնութեան 'ի մէջ գաւառական իտանութեան իշխանաւորաց, յորմէ և շահ մեծ յառաջ եկին

(9) . « Իսկուհիներ , կանանց անվերջին » որ կերել վարժ են
 'ե հեծելակոթորակներ , եւ անպահաւ և հոգեկոհարար ճշմարտահարկութեամբ ,
 անել զԲնականութեան իրենց 'ե մէջ լինանց և Բնութեան անկողնէն
 անշուտ զերծ լինելու 'ե Բնութեան , և հոգեկոհարար անկողնէն անպահ-
 ւանութեամբ :

յաղաքս բարօրութեան գիւղական Հայ Ժողովրդականացն :

Է) . Սուրբ Նորին Սրբազնութեան զբողոք գաւառական Ժողովրդոցն 'ի մասին կեղեքման հարկապահանջութեան , ոչ 'ի Տէրութեանն կողմանէ՝ այլ 'ի հարկահանից և 'ի գաւառապետաց անտի . յամի 1854 'ի զնալն 'ի Թէհրան՝ զանգատաւոր եղև Տէրութեանն ըստ այնմ մասին , որով կարճեցան նոյն հարստահարութիւնք և առ ամն իբրև չորս հարիւր Թուման Թեթևութիւն և օգուտ եղև յաղաքս Փէրիու Հայոց :

Ը) . Հասու լեալ նորին Սրբազնութեան , զի աւելորդապաշտութեան սովորութիւնք ինչ գտանին 'ի մէջ գաւառական Ժողովրդոց Թէ 'ի հարստեացն խնջոյս , և Թէ 'ի յուղարկաւորութեան հանդիսի , որով շռայլութիւն 'ի ծախս նոցա լինէր , զուն գործեաց խրատութե և յորդորանք հաւանեցուցանել զԺողովուրդսն յաղաքս անհետ 'ի միջոյ զնոյնս առնելոյ :

Թ) . Պարով նորին Սրբազնութեանն արգարև հօտառէր և քաջ հովիւ՝ ոչ խնայէր զիւրն օգնականութիւն նաև 'ի Ժողովրդեանէ իւրմէ , որք 'ի հեռաւոր քաղաքս բնակեալ , 'ի Ժամանակի ներդութեան իմիք զերեսս առ ինքն դարձուցանէին 'ի խնդիր նպաստից :

Ա . Յամի 1857 'ի բանալ պատերազմին Անգղիացւոց ընդ Պարսից , սակաւաթիւ Հայ բնակիչք Շիրազայ յաչ և երկիւղ մեծ զրաւեալ և ընկղմեալ կային յիրեաց սինլիքոր խուժանից այնր քաղաքի : Ի լեւի լինել այնր անձկութեան Ժողովրդոցն յունկն Նորին Սրբազնութեան՝ խնդրամատոյց եղև առ Իմամ ջօմայ դիւպետն Պապահանայ , և ընկալաւ 'ի նմանէ զերկու յանձնարարական նամականիս յանուն գեներալին Իմամ ջօմայի և միւս ևս դիւպետի Շիրազայ , որոց պաշտօնակիցն այն յանձն առնէր խնամ տանել Հայ բնակչացն , զի մի նկատ ինչ յուսմեք առ նոսա հասանիցէ : Գրեաց և նորին Սրբազնութիւնն առ Հաշի Ղաւամ՝ որ տեսուչ և զլեւաւոր վարիչն էր այնր քաղաքի , զի շորհ բարեխնամ պահպանութեան կալցի 'ի վերայ հայ Ժողովրդոցն Շիրազայ : Յաղաքս

առաւել ևս քաջալերս և խրախոյս ազդելոյ Հայոցն Շիրազայ՝ առաքեաց զյիշատակեալ նամականիս 'ի ձեռն Հայ Թեթևութաւորի և պատուէր ետ նմա խրախուսել զնոսա , զի կացցեն անկասկած և սթափեցին յաչէ և երկիւղէ անտի :

Ի տնօրէնութեանց անտի օգուտ մեծ եղև վասն սակաւաթիւ բնակչացն Հայոց եղելոց 'ի Շիրազ , զի գեներալին յետ ընդունելոյ զպաշտօնակցին իւրեանց զյանձնարարական զիր խստիւ պատուէր ետուն Ժողովրդոց իւրեանց , զի մի ոք ներել զՀայոս համարձակեցի : Ի պատճառէ անտի 'ի Թահաւեաց յաղգէ այլազգեաց եղելոց 'ի Ջուղայ , որոց զկեղեքիչ արձակմունս 'ի Ժողովրդեանէ Հայոց կարճեալ էր արհին Թաղէզոս , զըպարտանք ամբաստանեցաւ Նորին Սրբազնութիւնն , որպէս Թէ գաղտ ընդ զօրապետին Անգղիացւոց եղելոյ 'ի Բուշու կալեալ զԹաղակցութիւն՝ զեւ և զմուտս իրողութեանցն Պարսից Տէրութեան հաղորդեալ նմա , զնա փութաւ նակի յառաջ խաղալ 'ի սահմանս Պարսից խրախուսէ : Յայնմ վտանգաւոր պահու անվէհեր համարձակութեամբ դիմեալ Նորին Սրբազնութեանն առ Հէշմէթբեկէ քաղաքապետն Սպահանայ՝ յայտնի արար զիւր անմեղութիւն , և ընկալեալ 'ի նմանէ զապահովագիր և զխիւլայ՝ զգեցաւ զայն յեկեղեցւոյն Երևան Թաղի , որով վտանգն մեծ որ 'ի քաղաքին շնջէր 'ի մէջ այլազգեացն յաղաքս 'ի սուր մաշելոյ ըզՀայոս Ջուղայո՝ նանրացուցեալ ապահովեաց զԺողովրդականսն իւր :

Բ) . Յամի 1860 , յետ ստանալոյ տեղեկութիւն Թէ առ մահի Պարոն Յովհաննէս Աւետուհեան 'ի Բուշու հասեալ է ներդութիւն ինչ 'ի գրացւոյ իւրմէ , որ երկրորդ աստիճանի գեներալն է լեալ Բուշուայ , գրեաց զբողոք իւր առ քաղաքապետն Շիրազայ , որոյ հրամանաւն Պարոն Յովհաննէս Աւետուհեան ընկալաւ զհատուցումն վնասուցն իւրոց , և գեներալին հարստահարող ոչ մնաց առանց յանդիմանութեան :

Գ) . Ի Թէհրան քաղաքի պատահեալ զողութեան իմիք և միոյ սպանութեան , Բաշիր անուն ոմն յաղգէ Հայոց ըմբռնի իբրև զողն և սպանողն՝ և յարքունական բանտի անդ

գրութիւնս նոյն ժողովրդականացն հոգեշարժ խրատաբա-
նութեամբ հանդերձ՝ զհրաժեշտ իւր տալով 'ի փառաւոր
հրաւիրանաց անտի : Երանելի թէ աջողեալ իցէր 'նորին Սըր-
բաղնութեանն յայնմ ժամանակի մեկնիլ 'ի վիճակէ աստի ,
զի ոչ ինքն վայելէր զմիւր դառնութեան բաժակին՝ զոր
ձեռն ապերախտ կարկառեաց նմա , և ոչ ջուղայ լէր զհե-
ծութիւնս և զցաւս սրտի նորա , զորս յառանձնութեանն
իւրում իբրեւ առիւծ մռնչելով հառաչէր :

ԺԷ) . Սնուր մնացին և յարքունական պալատա-
նիս համբաւն հօտախնամ Առաջնորդութեանն Սրբազան
Թաղէոս արք եպօս : Վասն զի Գերազանցեալ 'նիկօլայ Անդ-
րիանովիչ Անիչկով Գեոսպանն Ռուսաց ականատես լինելով
անձնանուէր տքնուեցն՝ զորս յօգուտ ժողովրդեանն իւրում
ջանասիրէր յիմ դէպս , մանաւանդ յամի 1854 'ի լինելն 'ի-
թէհրան , յամի 1856 . զեկուցեալ էր զայնմանէ արժանադու-
կառավարութենէ 'նորին Սրբաղնութեանն վեհապետին իւ-
րում , որ բարեհաճելով առնել նմա վարձատրութիւն՝ բզ-
ջբանշանն վլադիմիրի խաչի երկրորդ աստիճանի սահմանեալ
ժապաւինաւն հանդերձ 'նայսերական հրովարտական առա-
քեալ 'նորին Սրբաղնութեանն պարգև , զորս ընկալաւ 'ի
սկզբան 1857 տարւոյն :

Սեհստիառ 'նասրէստինշահ Թաղաւորն Պարսից , զգու-
վանի համբաւս Առաջնորդական վարչութեանն նորին լուեալ
'ի 'նախարարէ արտաքին գործոց , բարեհաճեցաւ շնորհել
նմա զբանշանն Առիւծոյ և Արեգական երկրորդ աստիճանի
կանաչ և կարմիր ժապաւինաւ՝ հանդերձ աստղիւ , զորս ըն-
կալաւ 'ի սկզբանն 1861 տարւոյն : Ըստ որում աղբոյ էր ի-
մաստն այնր հրովարտակի՝ վասն որոյ 'ի դէպ վարկայ զճիշտ
թարգմանութիւնս 'նորին առ տեղեալս այսուիկ նշանակել :

Յեռնակին՝ իւրեք 'նորին վեհապետութեան Թաղաւոր Լահի
'նայսերաւ է :

“ ՍՏՈՅԳ Է ”

“ Հրաման մեծի Տէրութեան եղև առ այն՝ զի ըստ
յրում մեծն 'ի վարդապետաց և ընտրեալն 'ի հոգևորականաց
քրիստոնէից արք եպիսկոպոսն Թաղէոս Առաջնորդն ջու-
ղայու որ յԱպասան , տարիք են զի զուշադրութիւն իւր
յօգտակար և 'ի կանոնաւոր տեսչութիւն Հայոց այնր քաղա-
քի ունեւելով , հարաշատ ջատագովելի և ուղղութեամբ սըր-
տի կառավարութեամբ զինքն յայտնի արար , և յեղանակէ
ժողովրդախնամ օգտաշահ կառավարութեան իւրոյ զհպա-
տակս մեծի Տէրութեանն բաւարար կացոյց : Նաև եղև ա-
ռիթ առաւել ծաւալման բարեկամական յարաբերութեանն
Օգոստափառ Տէրութեանն Իրանայ և Ռուսաց , և խոհակա-
նաբար զնեքքին բարի համագմունս մտացն առաջի ողորմա-
ծագոյն նկատման Թերում մեծի Տէրութեան ակնեռեւ եցոյց ,
վասն որոյ շնորհ լուսաբուղիս ճառագայթիցն արփիափայլ
թաղաւորութեան շողեաց յանձն նորա , և 'ի ներկայ ամի
Բիշիլի (10) զ'նորին Բարձրապատուութիւնն՝ պարգևաց
միոյ շքանշանի Առիւծոյ և Արեգական երկրորդ աստիճանի
Սարթիփութեանն՝ և կանաչ և կարմիր ժապաւինի՝ արժանի
և համապատշաճ վարկաք , զի եղիցի այն 'ի լանջս նորա զարդ
պարծանաց , և քաջալեր ըստ իւրումն պարտաւորութեանց
'ի վարչութիւն եղանակին բարձր 'ի գլուխ առնելոյ զգործս
Հայոցն այնր տեղւոյ առաւել քան յառաջ , և անձնադիր դի-
տողութեամբ զնպաստաւոր կառավարութիւնն կատարելա-
գործել պարտք համարեսցի ինքեան :

“ Իրեցաւ յամենանն ջամատիօլսանի , յամի 1277 ” :

ԺԹ). Քնակիչք ջուղայ ականատես գործոց և կառա-
վարութեանց Նորին Սրբազնութեան՝ ըստ ողջամիտ մասին
գոհ և երախտադէտ եղին յամենայն Ժամանակի զկառաւա-
րութենէ Նորին Սրբազնութեան : Գրեցին նախ յամի 1854
զԹուղթ շնորհակալութեան իւրեանց առ վեհափառ Տէր
Ներսէս Աթուղիկոսն , և ապա յ30 Սեպտեմբերի 1857 ամի
առ Սիւնհոգոսական Ատեանն սրբոյ Եջմիածնի , 'ի նոսին ջա-
տագովելով զնոցեմ կառավարութիւնս Սրբազան Թադէոս
արք Եպիսկոպոսի : Զամի 1861 , գրեցին նոյնպէս առ վեհա-
փառ Տէր Մատթէոս արքի Հայրապետն աղբիս : Գրեցին յա-
մի 1857 , և յամի 1862 , առ Հայ Հասարակութիւնն Ապրիլա-
կայ : Գրեցին նա և 'ի 19 Փետրուարի 1863 ամի զինի վախ-
ճանի Նորին Սրբազնութեանն առ վեհափառ Աթուղիկոսն
Մատթէոս զխորին ցաւակցութիւնն իւրեանց և զկատա-
րեալ երախտագիտութիւնն յայտնի առնելով :

Ի). Ըստ որում ամենայն վայելչութիւնք աշխարհի
լը իմաստնոյն վկայելոյ ունայնութիւնք են ունայնութեց , և չիք
բարեբաղդուի ինչ՝ որ ոչ աղաւաղեսցի յերեսաց յեղեղուկ
փոփոխութեանց , այդպէս և 'ի վախճան 1861 տարւոյ երկ-
պառակութեամբ Հայ Հասարակութեանն Ապրիլաթայ , (ըստ
սադրելոյ այնպիսում Առն՝ որ բարեբարեալ մեծապէս 'ի Նո-
րին Սրբազնութեանէ՝ պարտ էր ցնլը շնչոյ իւրոյ առ նա մնալ
հաւատարիմ , այլ ապերախտութեան զգեցեալ զշապիկ՝
“ հատոյց դշար՝ փոխանակ բարւոյ , և զատելութիւն՝ փո-
խանակ սիրոյ ,) , Թօշնեցաւ գեղեցիկ եռանդն Ժողովրդա-
խնամ յանձն Սրբազան Արհւոյն Թադէոսի , և մուտ 'ի
սիրտս նորա յորդեցին ցաւք կարելէր և հեծութիւնք :
Առաւել ընդ այն վշտանայր՝ Թէ զհանրէ Ժողովուրդքն յերկ-
պառակեալ կուսակցութիւնս տրոհեալ Թշնամեացան ընդ ի-
րեարս , յաղաղս պատճառի՝ որոյ ծագումն էր 'ի Թշնամա-
կան զբարտառութեանց , և ոչ ընաւ 'ի հաւաստի ինչ սկզբ-
րանց : Զիտ զծագումն լսելոյ երկպառակութեանն այնորիկ՝
տաղտկացեալ զլսողին 'ի կենաց աստի , ստէպ ստէպ հայցէր
'ի Տեառնէ մերկանալ 'ի մարմնոյ և դիմել առ Աստուած :

Մի ամ և ամիս մի յետ 'ի Ժամանակէ նոյն երկպառակու-
թեանն անցանելոյ , յաւուր ճրագալուցի ջրօրհնեաց տօնին
Նորին Սրբազնութիւնն 'ի մահիճս անկաւ մահաբեր տկարու-
թեանն , որ կոչի “ կորեկային , : Ի մահիճս անդ հիւանդու-
թեանն իւրոյ անմոռաց կրելով 'ի սրտի զվէրս զոր ընկալեալ
էր 'ի հարուածոց մատնչին իւրոյ՝ յերեկոյի միում ասաց
բարձրաձայն , “ մի՛ առաջէ Թշնամին իմ Թէ յաղթեցի նմա ,
կամ նեղիչք իմ ցնծացցին Թէ ես սասանեցայ , : Երեք ա-
ւուրքք նախ քան զօրհան իւր կատարեալ ուշիմութեամբ
զգաստացեալ խոստովանեցաւ և ընկալաւ զսուրբ Հաղորդու-
թիւնն , և 'ի 16 Յունվարի յետ միոյ Ժամու 'ի մտանելոյ ա-
րեւոյն սպառեցաւ և արեւ կենաց Նորին Սրբազնութեանն :
Արժանաւոր մեծարանօք կատարեցաւ շուք յուղարկաւորու-
թեանն Նորին Սրբազնութեան , և 'ի 19 Յունվարի ամփոփե-
ցաւ 'ի գերեզմանի 'ի գաւիթ սրբոյ Ամենափրկչի Անանոյն 'ի
շարս հանգուցեալ Առաջնորդացն : Կանգնեցին նմա տապան և
արձանագիր , յորս գրեցան ըստ յետագայ օրինակին :

Շ. Ի. Բ. Բ.

ՍՐԲԱԶԱՆ

Թ. Բ. Գ. Ի. Ն. Ո. Ս.

ԱՐ. Բ. Ե. Գ. Ի. Ս. Ե. Ո. Ս. Ի.

Բ. Ե. Գ. Ն. Ա. Զ. Ա. Բ. Ե. Ա. Ն.

ՈՐ. Զ. Ա. Մ. Ս. 12՝ Վ. Ե. Զ. Ա. Բ.

Գ. Ա. Ս. Ե. Օ. Բ. Ե. Ի. Ե. Բ. Օ. Բ.

Բ. Ո. Բ. Զ. Ն. Ո. Ր. Գ.

Ե. Բ. Ա. Յ. Ս. Բ. Ո. Յ. Վ. Ա. Ն. Ա. Յ. Ս.

Ե. Ի. Ի. 63. Ա. Մ. Ս. Ի. Ի. Բ.

Հ. Ա. Ն. Գ. Ե. Ա. Ի.

Ի. 16. Յ. Ո. Ի. Ն. Վ. Ա. Բ. Ի.

1863.

Ի վերայ արհեստագործական 4 բեյա :

Եւ զսօս ՅԱՌԵԱԼ ՅԱՅՍ ԴԱՄԲԱՆ՝
ՅՈՒՇ ԳԱՆ ՎԵՀԻԴ ՎՍԵՄ ԳՈՐԾ,
ՄՏԵԱԼ Ի ԲՈՎՍ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ
ՈՍԿԵԳՈՒՆԱԿ ԶՈՒՏ Ի ՓՈՐԶ :

ՈՐ Ի ՍՐԲՈՑ ՅԱՅՍ ԿԵՆՑԱՂ
ՈՉ ԱՐԲ ՅԱՒՈՑ ԶՄՐՈՒՐ,
ՅԵՐԵՐԻ ԵՐԿՈՑ Ե ԶԸՄԲԱՂ,
ՎԱՐԶՔ ԳՈՆ ԲԱՐԵԱՑ ՏՐԻՏՈՒՐ :

ԵՍՏ Ե ՄԱՐԾՆՈՅԴ ՄԱՀ ԱՐԶԱՆ
ԳՈՐԾՔ ՔՈ ԳՐԵԱԼ ԿԱՆ ՅԵՐԵՐԻ,
ՈՉ ԵՒ ԼԵԶՈՒՔ ԳՈՎԱՐԱՆ
ՔԵԶ ՅԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՒԵՍՑԻՆ :

ԵՆԶԵԱ՝ Ի ՏԵՐ, ՀՈՎԻՒՒ ՔԱԶ
Ի ՍԵՐ ՀՕՏԻԴ ԱՆԶՆԱԴԻՐ,
ՅՈՒՍՈՎ ԲԱՐԶԵՐ ՅՈՒՍ ՔՈ ԽԱԶ,
ԳԱՆԶԻՆ ՔԵԶ ՓԱՌՔ ԵՐԿՆԱԶԻՐ :

Ը). Ի խոր խոցեալ Ատենադարի վանացն սրբոյ՝ զոր
սիրէր հայրաբար Նորին Սրբազնութիւնն, և դառնացեալ
յոյժ յաղագս որբութեանն իւրոյ, յօրինեաց զյետագայ
քերթողութիւնն՝ ի յիշատակ բարերարին իւրոյ և Սրբազան
Հօր, ոչ որպէս քերթող՝ այլ զայն թոթովահիւսեաց մի-
այն ի սփոփանս անձին իւրոյ :

Ք Ե Ր Թ ՈՒ Ը Ն

Ի ՎԱԽԶԱՆ ՄԱՀԱՑՈՒ ԿԵՆԱՑՆ ՏԵԱՌՆ
ԹԱԴԵՈՍ ԱՐՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՄԵՆԱՊԱՏԻ
ԱՌԱԶՆՈՐԴԻ ԶՈՒՂԱՅ :

ԵՐԳ. Ա :

Ը.

« Ո՛վ երկնասլացիկ Զուարթուն բարի,
նոր սաւառնաթիւ դիմես շէշտակի,
տանես զալարեալ մաղաղաթ յաջում,
ստեղծն խնկոյ սրանայ զհետ քում :
Ուսանիշ զակօս թռիչք քո ձգեն,
Ժպիտք անուշիկ զհրճուանս յայտնեն,
և խնդապատար շարժմունք քո արագ՝
յաղթանակութեան երևին զուշակ :
Եւ, բարձրելոյն ընտիր Սերովբէ,
զենչ համբաւ բերես յաղետից վայրէ :
Յիւր ծառայակից արձակեաց բարբառ
Քրովբէն՝ որ շողայր ի Լոյս վեհափառ :
« Որհասպան հրեշտակ արհույն թաղէի
եմ ես, ցորչափնա պանդխտէր յերկրի,
ու՛մ մինչ բաղնէին յոյզ՝ ծուփ՝ և ալիք,
ես նմա կայի պաշտպան զօրաւիգ :
« Եւ ընդ զպարտա իւր անտեսութեան
կալեալ միակ տենչ՝ լինէր ճգնաջան,
ինքեան յանձն եղեալ Հօտին վառ ի սէր,
երբև քաջ հովիւ էր անձնանուէր :

Պահեալ յօտարէն զհօտ իւր սակաւ՝
 յարկածս ամենայն լինէր դիմադրաւ ,
 Հաւատոյ՝ Յուսոյ և Սիրոյ պատուար
 ձգել զնոքօք ջանայր անդադար :
 Եւ էր խանդակաթ Հայր Ժողովրդեան ,
 որոց շահ՝ դիւր կեանք՝ և բարիք միայն՝
 ձեռնարկ իւր էին , ջանք և նպատակ ,
 զորս 'ի պսակել՝ դիմէր 'ի վաստակ :
 Եւ արձանագրեալ յայս մագաղաթի
 բաղում և պէսպէս գործք նորա բարի ,
 զոր տանեմ յատեան վեհ Գատաւորին ,
 թէպէտ 'ի նմանէ չիք ինչ առանձին :
 Եւ երբ յաշխարհի յարգ բարւոյն ծանեան ,
 ի՞նչ 'ի սուրբ արանց ոչ կոչկոճեցան ,
 եղև ժամանակ՝ յորում դառն արկած
 զպաշտօնեայս Տեառն եթող անհալած :
 Եւ դպէս և նմա դէպք ժամանակի
 մատոյց թաթաղուն մրուր բաժակի ,
 սլաք և աշտէք զվէր կտտադին
 յերանելոյն սիրտ 'ի խոր վարեցին :
 Այլ իշտք 'ի դիպուածոց՝ աղէտք յօտարաց՝
 դուր ժողովրդեան զնովաւ պատեաց ,
 այլ խոր թափանցիչ՝ սիրեւեացն էր ցաւ ,
 լեալ ցից ոսկերաց , առիթ կենաղբաւ :
 Եւ վսեմաբար զամենայն տանէր
 Ժոյժ կալեալ՝ մրուր բաժակին քամէր ,
 կայր անդդուելի « զի Տէր յոյս իմ է » ,
 ասէր հանապաղ , « նա զիս ոչ թողցէ » :
 Եւ տիրեաց 'ի նա տաղտուկ գլխովին
 'ի պանդխտութեան յամել 'ի վայրին ,
 զսէր աշխարհիս վանեալ 'ի սրտէ՝
 մի օտարամալ տենչայ 'ի Տեառնէ :
 Ի հոգւոյ նորա իղձ վառեաց զբոց
 չուել 'ի տեղին հանգստեան Սրբոց :

ուստի ջերմ հայցուածս առ Աստուած առնէ
 « Տէր արձակեալ զիս , և հան 'ի բանտէ » :
 Ատեղն այդ խնկոց՝ աղօթք է նորա ,
 որ զհետ իմում թեոց սրանայ ,
 ես խնդամ ընդ այն՝ զի նա անսայթաք
 վարեաց զկեանս իւր յերկրին դժնդակ :
 Արօքէն երկրաչու պատմեաց Գրօքէին ,
 որ ինչ պատկանէր նոյն հարցմանց նորին ,
 և նա անդրադարձ արար պատասխան ,
 յայտնելով նմա բարձրելոյն հրաման :
 Կենաց և մահու Տէրն և ինքնիշխան
 բարեխնամ զթով հայեաց Արհւոյն այն ,
 լուաւ զնորա ջերմեանդն հայցուած ,
 զոր ասէր « փրկեալ Տէր զիս 'ի վշտաց » :
 Կնքեաց թէ եհաս կէտ ժամանակին
 մահացու կենաց սահմանեալ նմին ,
 բաւ է որչափ նա համբեր և ժուժեաց ,
 զնա աշխարհի բով մաքրեալ զտեաց :
 Ասան որոյ առ իս արձակեաց հրաման ,
 տանել սիրելոյն զհրաւէր կոչման
 « եկ առ իս ծառայդ վաստակեալ երկօք ,
 քիզ կան տրիսուր վարձք հանդերձ փառօք » :
 Բարձրելոյն առ իս զայն տուեալ պատգամ՝
 յոր 'ի կատարումն յերկիր սլանամ ,
 Ապա ողջունեալ երկնային սիրով
 անձնիւր յիւր պաշտօն ընթացան ճեպով :

Ի .

Օչառաւիղս իւր արեն սքողեաց ,
 և գիշեր սփռէր զիւր քօղ սղաղդեաց ,
 զողոր և դայլայլիկ լռեցան հսկմունք ,
 լեւի եղեն նոճեաց սօսափմունք :

Լուսինն՝ (որ յաւէտ 'ի լոյս իւր վսեմ՝
Արհւոյն միայնիկ տեսեալ էր զճեմ,
մինչ զհանգստեան աղօթս իւր առնէր
և զտուրնջեան վիշտս իւր ամոքէր),
Արէր զկառս իւր յերկնից 'ի կամար,
աստեղք շողային առաւել պայծառ .
եհաս, ուր դիմէր, Գրօթէն վերնական
հետք թւոց նորա որպէս ծիածան :
Ի քիրտն հանդուցիչ թաթաւեալ Արհւոյն՝
անհեծ՝ անմռունչ մնայր տենչաւոյն,
եկաց Քերօթէն 'ի մահճին յաջկոյս,
աղբեաց զսլառգամն և ետ զխրախոյս :
Եբաց նա զաշտ իւր պայծառ որպէս ջահ,
եբաց զբերանն, և հոգւոյն ետ ռահ,
այլ երկնապարզ և ժպիտ խնդութեան,
կային 'ի դէմս իւր նաև յետ մահուան :
Օոր հայցէրն ստէպ՝ «Տէր հան 'ի բանտէ
զանձն իմ, զոհանամ զանուանէ քումմէ .
եղև յայն վայրկեան Հրեշտակին յանձնեար
զղուարթ հոգին վաստակաբեկ լեալ :

Գ .

Եւմ արտասուելի, վայրկեան գութարկու,
յոր սիրտք սիրելեաց ընկալան աղբու
զխորաթափանձ հարուած և խարան,
զորովք մորմնքիչ աղէտք պատեցան :
Լւանդ զի բարձաւ Տէրն և բարերար,
սփռեցին զթևս սուգ՝ վիշտ՝ և աշխար,
'ի սիրտս զգացմունք վառեցան կիզիչ,
զի սիրոյ հուրն է քան բոց տոչորիչ :
Ուռնկ դողդոջաբայլ ընթացան յառաջ
'ի գուշն 'ի խոնարհ, Հանգուցելոյն զԱջ

կալան 'ի համբոյր . ոհ համբոյր վերջին,
դողային շրթունք, սիրտք տրոփային :
Եւք կայակէին զցող ցաւագին
և ձայնք հեկեկմանց 'ի խեղդ լինէին :
Ցողիկ արտասուանց, իջանէք 'ի զուր,
զի ոչ արծարծեալն ձեօք շիջանի հուր :
Հնչեցան զանգակք սուրբ Մայրավանին,
յայն տարածամու զգոյժն աղբեցին .
ընդ որ թունդ առին սիրտք 'ի փոր բաղմաց,
յայնժամ 'ի քուղա տրտմութիւն պատեաց :
Խուժք խուժք զիմեցին հոյլք ժողովրդեան,
եղէն լսելի ողբք դառնակական .
տիպ հէզ օրբութեան 'ի դէմս համայնից
կայր նկարագրեալ գծովք տրտմալից :
Ստեան 'ի համբոյր Աջոյն ցրտացեալ,
որով զնոսին բազմիցս էր օրհնեալ,
և արք բարեպաշտք ջերմին առ Աստուած
վան հանգուցելոյն առնէին հայցուած :

Գ .

Եղև աշխարհի վաղանցուկ փառաց .
վայ բաղբալծեալ յողբողդուն կառաց,
ընդ մի ակնթարթ և ընդ սուղ միջոց՝
զան փոփոխութիւնք անյայտ 'ի խորոց :
Որք բազմին 'ի գահ վեհ իշխանական
և տիեզերաց տան զահ և սասան՝
յանկարծ 'ի սարսուռ մահուան ըմբռնին
որպէս խոտ վայրի փառք նոցա թօշին :
Չիք երջանկութիւն յերկրի անմրուր,
տքնել 'ի դիւտ այնր՝ վաստակ է 'ի զուր,
զի որք կան յաստիս՝ ստուերք են նանիր .
որպէս սին երազք անշահ առաւիր :

որ կրէ զթագ գոհար 'ի գաղաթ,
և որոց շող տան պերճ զարդուք ճակատ,
անտարբեր ընդ այր աղքատ անշան
լքանին զկեանս, և 'ի հող դառնան :
(Ս'վ հող, մահացուաց դու մայր առաջին
որ քոյին բերրի ստեամբք զլիսովին
տածես դարմանես զաղղ մարդկան համբուն,
որպէս սահմանեաց վերին տեսչութիւն :
Խոնարհաց հեղոց դու ես օրինակ,
ոտք կոխեն զքեզ զսուղ ստահակ,
դու համբերատար տանես զամենայն
և կաշուս 'ի գիրկս քո զամենայն) :
Երանել նոցա . որք աստ վաստակեն,
և զվարձ իւրեանց յերկինքս գանձեն .
զի մինչ սպառին աղցաւոր այս կեանք՝
գիմեսցեն անդ, ուր կան աջակողմեանք :

Ե .

Բարի Զուարթուն Գրովէն Սեհափառ
Մինչ զպատուական դաւանդն իւր էառ
զմաքուր հողի Արհւոյն Թաղդէի՝
Ճեպեաց սլանալ 'ի կայանս երկնի :
Այնչափ արագ վերճեմէ շողին,
ոչ և թռուցիկ զնդակ հրացանին՝
որչափ 'ի թռիչն էր շուտասլացիկ
այն խաղաղութեան հրեշտակ գեղեցիկ :
Փութայր անցանել յերկրի սահմանաց,
ընդ որոյ այերն գոն թոյնք ժամոյ մեղաց .
ընդ նմին թեւէր և հողին արդար
անկասկած . Այսոցն 'ի չարագուպար :
Ենցին քան սահմանն՝ ուր ամպք խտանան,
'ի նշանաւոր տեղին մերձեցան :

յոր երկնից մաքուր հորիզոն և ծիր
տարբերին երկրի յօդոյն մեղսակիր :
Յօդն այն թիւնաւոր Ասք իշխեն գոռան,
կորզեն զհողիս՝ որք մեղօք մեռան .
այլ հուպ գալ չիշխեն սուրբ հողոյ արդար,
որոց վասն զուգ առնին չարաչար :
Յայն առապարաց թռուցեալ և անցեալ,
'ի սահմանն անքոյթ ճեպով ժամանեալ
Քրովէն բարեգուլթ, սաւառնատարած
(Հողոյն տալ հանդիստ) զթեւս ամիսփեաց :
Երկնային մաքուր սիրով առ հողին
էարկ զհայեացս իւր հրեշտակային,
էր խնդապատար քաղցրութեամբ հանդերձ .
(յերկնս է միայն սէր սուրբ և անկեղծ) :
« Ողջն քեզ հողիդ (վեհս ասաց հրեշտակ)
որ տքնեալ յողով տարար յաղթանակ,
թէպէտ քեզ զմբաղս թակարդէր աշխարհ,
և ոսոխ էր քեզ մարմին քո տկար :
Եւ քո յուսացեալ յԱնուն պաշտելի՝
ժայռաւոր յափունս ծովու աշխարհի
զղեկ նաւակիւ վարեցեր ուղիդ,
յաջն ընթանալով յանսոտոր շաւիղ :
Ի նաւահանգիստ աւասիկ ժաման,
ուր փառք և հանգիստ կան յաւերժական,
ոչ այլ աշխարհի փորձանաց ալիք՝
այլ երանութեանց գանձին աստ բարիք :
Ի բոլն այն փորձոյ տանջեցար սակաւ,
նր էն տայ քեզ վարձ անանց և անբաւ .
(մարդասիրութիւն անհաս անքննին,
զթութիւն անչափ առ ազգն հողածին) :
Երկնից ընդ հողոյն Գերօբէն խօսէր,
և ակնածաբար հողին զայն լսէր՝
յերկնից սլաթեւ իջանէր Հրեշտակ
բերեւով աջոյն զքեզ պսակ :

Լը նա պահապան Զուարթուն բարի,
յաւէրժ Թեաքկուն արհւոյն Թաղէի՝
որ դոյզն ինչ յառաջ տալ գործոց համար,
Ճեպով խոյացաւ Գատաւորն յարդար,
Ուժ յայտնեաց զիւր պարտս, զարգասիս բարի
իւրոյ տեսչական զթոտ պաշտօնի,
և նա որ գիտէ զգաղտնիս մարդկան՝
շնորհեաց զայն պսակ յաղթանակութեան:
Մինչ զնա հոգին 'ի բացուստ դիտեաց՝
նոր իմն զգեղմունս բերկրութեանց զգաց,
(բերկրութիւն վճիտ, անխառն և մաքուր
անվիշտ՝ անյեղի՝ անեղծ՝ անմրուր) :
Լը նա առ նոսա շեշտակի Թեօք,
և ողջադուրեաց խանդաղատանօք,
փարատեաց նաև զվարանս հոգւոյն,
տուեալ զծանօթս մտերիմ սիրոյն:
Որ յանբոյս 'ի դաշտ յորդաջուր ծօգու
'ի դուռ կոհակօք փոթորիկալ պահու,
'ի ջախջախաբեկ 'ի գողոյ նաւուն՝
անկեալ 'ի յալիս սրտմտեալ ծովուն:
Յանձին զկորով վառեալ և զջան՝
ճգնէ 'ի լողալ 'ի գիւտ փրկութեան,
և հասեալ յեզր ինչ երջանիկ երկրի՝
շնչէ կենսական զօդ քաղցրութեամբ լի:
Մնծանօթ ինքեան յանկարծ յայն վայրի
սերտ ոք մտերիմ թէ երևեսցի՝
հրճուանք անպայման որչափ 'ի սիրտ առն
յորդառատ լցեալ՝ զփառքս տայ Տեառն:
Լինի խուզարկու հետաքրքրական
զայնոսիկ տեղեաց հարցմամբք զանազան,
խնդութեամբ անճառ այնպէս և հոգին
եղև խօսակից ընդ վեհ հրեշտակին:
Տէր իմ (բարբառեաց հոգեղէն բանիւ) -
երջանիկ եմ արդ բարձրելոյն շնորհիւ,

ոչ ևս 'ի բանտի Թուխմ կաշկանդեալ,
ոչ ևս բոյլք ցաւոց զինև կան պատեալ,
Ոչ տանջեն զիս ցեցք, չիք մարտ արհաւրաց,
ոչ անյայտ դահճին կրեմ զհարուած.
ոչ ծուփք յիս բոմբին, ոչ հուր փաղաշիչ,
ոչ սառն ընդ ոտիւք, ոչ ահ պակուցիչ:
Լը զիս գտանեմ յայնպիսի վիճակ՝
որոյ մինչև ցարդ չունեմ զճաշակ.
զհանգստութիւն զգամ անմամն,
զորմէ ճառել ինչ ոչ եմ բաւական:
Երգեսցէ լեզուս, թէպէտ ապիկար՝
զօհացողական նուազս անդադար
Եին անեղի, մարդասէր Փրկչին
և սրբոյ Հոգւոյն փառակցի նոցին:
Եւ առ ձեր շնորհ ինամոց և սիրոյ
կամ երախտապարտ, եմ և եղէց գոհ.
զի առանց ձերոց օժանդակութեան՝
'ի ճախնեաց մեղաց ոչ է կար զերծման:
Երբ անծանօթիս տալ տեղեկութիւն՝
խնդրեմ զի տաջիք զձեր հաճութիւն:
Յուղւոյ մեր Թեօք մինչ խոյանայի՝
'ի կողմն հիւսիսոյ յորժամ հայեցի,
Տեսի անդ ջուրի՝ որոց կերպարան
թուէր զուարթնոց, այլ զիշերանման
մուայլ աղջամուղջ 'ի նոսա տիրէր,
աչք էին նոցա՝ այլ խաւարասէր:
Օհ Թեօքն աղճատ դերթ ձանձախարիթ
ճաճկէին զգէմս, փաղանդէին խիտ,
զի մի՞ զլուսոյն (կարծեմ) զցօլմունս
տեսցեն՝ որ պայծայռ փայլէր 'ի բարձունս:
Սոհ կատաղութեան ժանտաժուտ նկար
էր մակերևոյթ նոցին գլխադար,
կոկորդ նոցա լայն, ժանիք ամեհի,
բերանք՝ որպէս շանց սպանդանոցի:

Իրանք թաթաւեալ 'ի մոծիւր, 'ի մուր՝
կռնչ հանէին զերթ ցին և ուրուր :
Երկուքն 'ի նոցունց յիս արշաւեցին
որպէս ելուզակք դարանեալք յուղին :
Ինք այն արշաւանք ընդ այն տիպ դաժան
յերկիւղ պարանեալ՝ հապճեպ փութաջան
կալայ զքո թևս, Զուարթուն բարի,
ինձ պատսպարան և ինձ հովանի :
Նոքա հուպ եկին՝ այլ ոչ մերձեցան,
'ի նոյնս ակնապիշ աչք իմ յառեցան,
լուայ զնոցա ձայն, սոսկան և արդ,
ընկեր ընդ ընկեր եղին դիմամարտ :
Թէ զնչ վիճէին՝ ոչ 'ի միտ առի,
այլ զայրացութեան ձայն էր կատաղի .
որպէս լուսնոտեալք ժայթէին փրփուր,
ռնգունք նոցա ծուխ արձակէր և հուր :
Ինք կրունկն ապա դարձեալ մեկնեցան,
այլ գեռ լսել լինէր նոցա ձայն .
Արդ խնդրեմ պատմել ի՞նչ էին նոքա,
և թէ կազն ընդէր ջնուալ 'ի նոսա , :
Ստերիմն հոգւոյն հրեշտակ պահապան
հարցմանցն հաճեցաւ տալ զպատասխան,
և սիրողաբար սկիզբն առ խօսից
" զոր ցանկաւ գիտել՝ հակիրճ ծանուցից :
Ոհմակն 'ի հիւսիս գոռողից դուպար
գիւացն և այսոց է չարախտավար,
որք իշխանք օդոյ անուանակոչին
իշխանք աշխարհի, պետք տարտարոսին :
Տգեղն այն նոցա տիպք և կերպարան
եղին արզասիք մեղացն հետութեան,
զոր մինչ վիսաբար յղացան 'ի միտ
և 'ի նոյն յամառ եղին պամադիտ :
Կայծակունք արդար վրիժու բարձրելոյն
որոտմամբք ահեղ արտաքսեաց խելոյն,

'ի բարձանց ձգեալ յանչէջն 'ի դեհեան
ուր ամթապարտ գլխալ սուգեցան :
Չայն խառնագոչիւն յայն խուժան չարաց,
'ի ժամու յորում յերկնից սահմանաց
շանթիքն Աստուածեան 'ի բաց վտարէր,
շփոթ քանին և տագնապ տիրէր :
(Երկար է կարի նոյն արկածից վէպ,
գիտես դոյղն, և զայն թողցուք յայլում գէպ,)
որք 'ի բոցավառ բով դժոխային
խապառ 'ի կորուստ մաշեալ լինէին :
Եւ պահեաց Աստուած և ետ նոցա թոյլ
յարանալ 'ի դործ չարեաց բաղմահոյլ .
զի իմաստութիւն՝ բարիք իւր և փառք
փայլեցին, և դէք լեցին այլոն առակ :
Եւ նոցա անկումն և այն պատուհաս
փոխեցին զգեղ նոցին գերադաս,
որպէս փայտք դալար խանձողեալք 'ի հուր՝
եղին դարշատեսք թաթաւեալ 'ի մուր :
Ժպիրհն յաւակնեալ 'ի վէդ մոլեգին՝
զԱստուծոյ զփառս կորզել կարծեցին,
այլ մինչ նշաւակ բոցոյն եղին խանձ՝
'ի զեան մարդոյն ջան կալան և նախանձ :
Ուստի յաշխարհի բիւրաղան թակարդ
կազմեն պատրանօք, խայծիւք որսալ մարդ,
այլ բռնի կալնուլ Աստուած չետ հրաման,
ուստի գործեն լոկ հսարիւք չարութեան :
Սարգիկ որք 'ի մեղս թմրին խելայեղ՝
զժանտիցն ըմպեալ դիւթեալ մահադեղ .
մինչ մերձի նոցա ժամանակ մահուան՝
դէն առ նոսա կայ առանց անջատման :
Յորժամ գայ հրեշտակ ստանալ զողին՝
գնէ նա զբրոշմ 'ի ճակատ նորին,
յորում կայ դրօշ վիշապին չարի,
և դիր թէ " բաժին է սա դեհեանի " :

Յայն սակօ 'ի սահման օգոյն մեղսամած
որպէս բաժառուք շրջին պարայած
գունդք Բելիարայ, 'ի կաշուէ զոգին՝
որք մեղօք մեռան 'ի ցանց գաղանին :
Հրեշտակն զհրաման վեհին կատարէ,
'ի գարշ անօթոյն զոգին լուծանէ,
որ մինչ չու առնէ օգոյն 'ի սահման՝
պատին զնովաւ հոգիքն Աստական :
Պար առեալ խնծղան, և ծաղրեն ուժղին
որպէս մարդակերք 'ի գիւտ սպանդին,
ապա կաշկանդեալ սարեօք մոգական
յղեն 'ի դժոխս յանշէջն այն գեհեան :
Կան հոգիք՝ որոց բացորոշակի
չեն գործք կամ վախճան, ոյց դատ կարօտի
քննութեան արդար վեհ Գատաւորին,
'ի գէպս այնպիսի շփոթմունք ծագին :
Օհ գան օղականքն 'ի կորզել զնա,
Քերովբէն յայնժամ նմա պաշտպան կայ -
նոքա 'ի խելէ՝ նա 'ի պաշտպանել
ջանան, այլ հրեշտակ, յաղթէ 'ի վանել :
Նոգամ մի աղմուկ յուղեցաւ սաստիկ
և մարտ վասն հոգւոյ ինչ կեղակարծիք,
խուժեցան ջուլիւր Ասոց զերթ գոռելի,
ջան եղեալ պատրել՝ նախ բանիւք մեղմելի :
Եւնն « քերովբէդ ստրուկ Բարձրելոյն
Թող զայդ հոգի 'ի մեղս Թաթաղուն,
չէ այդ ձեր բաժին, մեղ եւ դա վիճակ,
մեր երկրպագու էր և արբանեակ :
Պործք նորա յերկրի կան հանրածանօթ,
նա այր մ'ծղնեայ՝ անկրօն՝ անամօթ,
բաղնեաց՝ մեհեմաց դից պաշտօնատար
պագոտ բռնաւոր յեղեռն անհամար :
Խորշեաց յայդմանէ Զուարթուն լուծոյ,
մի հպիր յայդ ձիւթ լուցկի դժոխոյ :

Ճեպ տուր 'ի յերկինս, ժամ է ձեռնամած
երկրպագութեան առ խորխան Աստուած :
« Երոցա պատասխան ետ խեթի աչօք,
« մի շաղակրատէք, խօլք, բանիւք բաղմօք
ընկալայ հրաման ռահ հորդել սմա
մինչ ուր Գատաւորն արդարութեան կայ :
« Եւ տայ ըստ գործոց զտոյժ կամ զվարձ,
յիս ոչ աղբիւն ձեր բանք ճառատանաց :
շամբուշք, հենդնաբար զիս ոչ ստնանէք,
մեղ քառք և սլատիւ է այն՝ զոր ասէք :
Եւ դուք 'ի դժոխս տուք բացաղանջիւն
գայռից՝ գաղախաց հրաման ահարկուն,
մերթ 'ի կեղոյ լիճն՝ մերթ 'ի սահմանօթ
սուղեցէք, առնուլ ջերմութիւն և զով :
Եւ պէս զնոցա սիրտ երգիծանէր
և զիւր պաշտօնին պարտիս կատարէր,
հրեշտակն երկնային անվախ և անահ
սլանայր 'ի բարձունա, հոգւոյն հորդէր ռահ :
Օեղան զնովաւ պանդոյր այն խուժան,
որպէս բարձրագոյն ալիքն յովկիան
այլ որպէս 'ի ծով ծայռ ինչ կարծրակուռ
խորտակէ զայլեացն զթափն 'ի մոմուռ,
Եւ պէս և հրեշտակն հզօր ախոյեան
դերեւէր նոցին զթափն արշաւման,
և մինն՝ հարիւրոց դէմ արձանայր,
այլ զայրոյթ 'ի դեմն ուժղին սաստկանայր :
Կբեցան 'ի մարտ, և նախ Բելիար
աջակցօք տասամբք յառաջ խոյանայր
հրեշտակին կաշուէ զռահ և զուղին,
և Սաղայէլի իւրում մարտակցին
Եւ արկեալ ասէր, զհոգին խելէ
մինչ ինքն զշփոթ մարտին արկանել
Թափէր զճիւղն, ճգնէք առաւիր,
և առ Զուարթունն պարսէր բան բասիր :

« Կանց յանդգնագոյնդ վախկոտ 'ի գերեաց ,
 զոր 'ի խուսափումն ճեպեա թեւաբաց .
 կամ տուր զհոգին՝ որ բաժին է մեր ,
 կամ ընկալ զաշտէս քեզ սիրոյս նուէր » :
 Բնդ նոյն և կշիռ ձգեաց զիւր նիղակ ,
 տեղացին զնետս աջակիցք տանեակ ,
 այլ պարզեաց հրեշտակն զիւր զյաղթ վաճան
 ինքեան և հոգւոյն կուռ պատապարան :
 (Բերօրէն ընտիր էր նախագիտակ ,
 թէ այն օր ունին դեք կալ հակառակ .
 վասն այն ամրափակ էառ զվաճան ,
 յետ զբարձրելոյն լսելոյ հրաման) .
 Բաղնեցան ընդ այն շէշտեալքն այն համայն
 որպէս 'ի յամպոց՝ կարկուտք 'ի ցուս տան ,
 չիք լուծան անդէն թարմատար յուժոյ ,
 ոչ զեան ինչ աղգեալ հրեշտակին լուսոյ :
 Բստ մարգարէին , յորժամ փշրեցան
 աղեղունք նոցա՝ յետս ընկրկեցան ,
 յայնժամ առ նոսա քերօրէն դիմեաց
 զօրէն արծուոյ 'ի բոյլ ճնշիլաց :
 Խուճապաւ փաղանդ կազմեցին ներկուռ ,
 այլ ձայն հրեշտակին տայր նոցա սարսուռ ,
 որ առ Բեւիար զայս արձակեաց բան՝
 « փախչող զիս , ասես , հէգդ և դաւաճան :
 Իմ պարտք է հլու մնալ հրամանին՝
 որ ինչ 'ի Բարձրեալ Տեառնէ բարբառին ,
 ոչ դու և ոչ քո աջակիցք տկար
 խոչ լինել ուղեոյս կարէք ունել կար :
 Ե՛կ ուրեմն զքեզ յղեցիք դեսպան
 առ պետ դժոխոց առ քո ժանտ իշխան ,
 ում գուժեա վտանգն շուրջ զքեւ պատեալ ,
 զի նա փութասցի զօրօք իւր աստ գալ » :
 Բնդ բանին կալաւ զուրն ամբարշտին
 ճկեալ ընդ թեօքն և ճնլեաց ուժգին ,

ապա 'ի յերկիր մղելով ընկեաց ,
 գլեալ սուղանէր , այլ ճիգն յոյժ թափեաց :
 Օանկումն իւր պահել , թեօք սաւառնեալ
 և դարձեալ 'ի վեր հապճեպ խոյանալ ,
 զի մի իւր խուժան անկցին առաժուր՝
 և մի յորսոյն այն մնացեն թափուր :
 Օղւարթունք լուսոյ յայնժամ պարառեալ՝
 դիտէին զանկումն դիւին պարտեցեալ
 և զօրաց նորա զվայրաժատին
 արշաւումն ընդ օդս գոռմամբ սաստկաղին :
 Բերօրէն հզօր , դարձեալ յաղթական
 ճեպեաց կատարել զիւր պարտ պաշտաման ,
 և այնպէս զերծոյց յԱսոցն 'ի չարաց
 զՍողոմոնի հոգին կեղակարծ :
 Բյգպէս դէպ լինին շփոթք և խռովք
 'ի տանել զոգիս անորոշ գործովք ,
 սակս այն և 'ի քեզ հուպ եկին երկուք
 տեսանել թէ կմն սպիք մահացուք :
 Եւ մինչ 'ի յուսոյ վրէպ եղեն և սին՝
 դարձան ընդ կրունկ զայրացմամբ ուժգին ,
 զի 'ի կատաղի բարկութիւն բրդին
 մինչ արդար հոգիք այսրէն անցանին :
 Ի կրից անտի , որ իբր հուր անշէջ
 կայ յար 'ի նոսա , յուղեցին զվէճ .
 և էր Բեւիար որ հակաճառէր
 ընդ Սադայէլի , զոր և կշտամբէր :
 Բեւիարն էր այն , որ զԱրն արբանեակ
 կալեալ՝ զիւր մակարդ ետ դառնաորակ ,
 և դրդեաց զնա 'ի վտարանջել ,
 որով մարթացաւ բիւր չարիս գործել :
 Կայծ մի 'ի հրոյ դժոխոց բերեալ՝
 կիրս արբանեկին իւր նովաւ լուցեալ
 ժանտն 'ի նա փչեաց զիւր շուռն դիւային ,
 որով գիղացաւ հրդեհ վտանգին :

Ի հրոյ անտի, ո՛հ սիրադարման
մարմանդք տոչորեսլ, և կիզախոպան
եղին անապատք տատասկոտ փշոտ,
լի առապարօք և փոսիւք գայթոտ:
Սուտ առին յայն վայր բացեալ դրօշակ
ոխ՝ ատելութիւն՝ ու մախանք գժնգակ,
եղբայր յեղբօրէ և հայր յիւր որդւոյ
ճեղքեալ ուծացան ՚ի մաքուր սիրոյ:
Լնէր սուր լեզու և բաղմաճարտար
պատրել պարզամիտս բիւր ունէր հսար,
մերթ յոխորտանօք լերանց սպառնայր՝
մերթ գիմակ առեալ անքատ հեղանայր:
Կրէր ՚ի ձեռին զգիւթեալ բաժակ,
յոր ասէր, թէ, դոյ անմահ օշարակ.
Ունէր նպատակ վտարել զսէր,
այլ նահատակիլ սիրոյ սակս կեղծէր:
Լյոն ՚ի հեռաւորս ետ գանգիւն ձայնեղ
ցուցեալ թէ ունի զօրութիւն կարշնեղ,
այլ երբ ստութիւնք ոչ ծանակեցան,
և երբ ստախօսք զամօթի հարան:
Լյոն իրաւունք կանգնեաց յաղթանակ,
և ստապատիրն եղև նշաւակ.
այլ լափեաց զգեղ սիրատունկ դրախտին
հօւր՝ զոր արծարծեաց այսական հոգին:
Սինչ ժանտ բելիար առնել հանդերձէր
զօր արար չարիս, զգաշն հաստատէր
ընդ Սադայէլի ընդ իւր զովողին,
զի երկօքին իսկ ճգնաջան լիցին:
Որիչ կալան վայր, որոց պայմանէր
մինն անդ և մինն առտ հալածել զսէր,
զընտիրս ՚ի գառանց որսալ կերակուր՝
միութեանն զյօգ առնել քրէիքուր:
Որչափ կարաց մինն անխնայ գործեաց,
միւսն առաւիր զիւր զվաստակ թափեաց:

Ինանիւր եղին նորա ճիգն և ջան,
զի հանդէպ նորա կայր գոռ ախոյեան:
Սինչ ինքն աստ և անդ գհուր լուցանէր՝
հեղաօս լտակ զայն շիջուցանէր.
մինչ ինքն զցանց իւր պատրաստէր զընտիրն
որսալ՝ շնորհիւ Տեառն չքանայր պատիրն:
Լյոն և ս նմա ոմանք թաքթաքուր
կացին արբանեակ արծարծել զայն հօւր,
ուռնին և բուռնին զբանս խօսեցան զանխուր՝
զորոգայթ կազմել զանպարտն ընկենուլ:
Լյոն աւագունք յայնմ առարկայի
թեկն և զօրաւիգ կացին խրոխտալի.
ղիւրն աշխարհ սիրէ . . . այլ էն բարձր առնէ
զհեղ և խոնարհս, որոց յոյս Տէր է:
Սինչ այնպէս նոցա խորհուրդք նանրացան
և զերծաւ Տերամբ որսն այն պատուական,
ոյր ականատես Աստոցն այն գուպար՝
երկնաճեմ ելիցն եղին թեապար:
Կատաղութեան բոց և հրդեհ ցասման
ջեռաւ բորբոքմամբ բելիար յիշխան,
որ յոյժ զայրադին՝ դառն և կարեւլէր
զիւր զՍադայէլ ընկեր դսրովէր:
Պարսէր նմա բան . . . դու թոյլ անարի,
հեղդ և անկաճ ես վեհիցն յակըմբի,
շինել զծուղակ գտանել հսար՝
որսալ զմարդիկ տակաւին տկար:
Ոչ դու կռեցեր ընդ իս զպայման
գղղղել թնդմամբ և բիւր առնել զեան
իսահմանին՝ որ քեղ անկաւ վիճակ,
ուր յեղց պարադայք կային օժանդակ:
Յոյց զինչ արգամիս արարեր ջանիւք,
զո՞ խարդաւանեալ օճառոտ հսարիւք,
զո՞վ կալար մեզ որս, ուր քո ճառատանք,
թռեալ որսն ընտիր, աւանդ, անլտանդ:

Պանծալ մեծաբան՝ պողոտա բարբառել
 ջեն շահ, այլ արդիւնս 'ի գործոց քաղել-
 օ՛շ թէ լինէի ես քո փոխանակ՝
 Թերեւս առնէի շահեկան վաստակ , :
 Եւ այդպէս զիւրն ընկեր դառն երգիծանէր ,
 և նա լի ցասմամբ պատասխան յօդէր .
 « Բըւ այդչափ գոռող վիսացեալ 'ի բան՝
 զիս նախատակօժ առնես չարագան :
 Իմ որ ինչ պարտն էր , որ ինչ էր մարթ՝
 գործեցի անդուլ , լարեցի թակարդ .
 այլ նա Այր զգօն՝ ուշիմ՝ մտաւոր ,
 եկաց անպատիր՝ անշեղ՝ անխոտոր :
 Կարէի միթէ զԱյրն 'ի խորխորատ
 քարշ ածել բռնի՝ ձգել յորոգայթ ,
 զինչ ապարթանես թէ « Իմ փոխանակ
 լինէիր արդեամբք լինէր քո վաստակ , ,
 Աստի՛ ապա հոյլք արդարոց սրբոց
 զերծեալք 'ի մեղաց յերկնից մտին ծոց ,
 մէր էիր յայնժամ՝ էր կացեր անգործ ,
 որսացէր զոք յայնց սէղդ և բազմափորձ ,
 Եւ էր 'ի նոսա կազ ջեռեալն և վէճ ,
 չեք խաղաղութիւն չար հոգւոցն ընդ մէջ
 այլ դեք ընդ միմեանս են միշտ հակառակ ,
 սակայն 'ի կորուստ մարդկան՝ օժանդակ :

Ե Ր Գ . Բ

Մինչ հրեշտակն իւրոյ բանիցն ետ վախճան ,
 հարցմանց մտերմին տուեալ պատասխան՝
 տիրեաց վայրիկ ինչ լռութիւն խորին
 և 'ի վարանուծն ընկլուզաւ հոգին :
 Եւ մտառու զվէպ հրեշտակին ,
 և 'ի նոյն յառեալ զուշ իւր գլխովին
 յիշէր զինչ կրէր , մինչ էրն 'ի մարմնի ,
 յուզմունք ծփական տագնապ 'ի սրտի :
 Մերթ ընդ մերթ կրից ջեռնուլ և տապուն ,
 մերթ տատամսութիւն , մերթ սրտի լքումն ,
 երբեմն հառաչմունք 'ի խորոց սրտէ .
 (որ դեռ քերթողիս զսիրտ խոր ճմլէ) :
 Սուզմունքն յանգաճմունս 'ի մարդկան կենցաղ
 թէ հոգ քանի՞ն աղէտիւք ճապաղ ,
 կան շրջապատեալ հեռ՝ նախանձ՝ և սխ ,
 և իրչափ վտանգ յանձնիւր քայլափոխ :
 Թէ ընդէր բարեոյ վարձ և փոխարէն
 ընձեռին չարիք ապերախտօրէն ,
 և զգուշ սիրոյն հայրական խնամոց՝
 կռի դարձն ապտակ և պարսաւք 'ի ծոց :
 Ի բանից Զուարթնոյն՝ խելամուտ քաջիկ
 եղև , թէ իրչափ են չարաբաստիկ
 մարդիկ , որք ունեն անդ հանապազօր ,
 ոսոխ ճգնաջան՝ ախոյեան հզօր :
 Որ զիւր միշտ լարէ զցանց և թակարդ ,
 և նիւթէ անդուլ զխայծ և մակարդ ,
 զոմն այսպէս և զոմն այնպէս զազդ մարդկան
 տոռամբք կաշկանդեալ մղէ 'ի գեհեան :

Խնդայր զի գերծաւ յ'աղետից վայրէն,
գերծ' ՚ի վշտածուսի ալեաց համբռն,
խնդայր զի ոչ այլ քինու երկպառակ
լսէր զնախճիրս, յոյզ և զաղաղակ:
Ամսն այն անմռունչ փառս վերառաքէր
առ փրկիչն օրհնեալ, և գոհաբանէր,
Տէր՝ լոյսդ անքնինն ինքնաբուն բարի,
կամին և գործք քո՛ իմաստութեամբ լի:
Փրկես զխոնարհս յԱռիւծոց ժանեաց,
և զայր միամօր ՚ի նետից դաղտնեաց,
բարձր առնես յերկրէ զայր աղքատ հոգւով,
և զբռնաւորս հանգուցիչ գթով:

Երգել օրհնելոյ գերգ փառատրական,
որպէս է ըմբոն՝ չեմ ես բաւական,,
Որչափ վերհամբարձ զուշն ունէր յԱստուած,
անմահ զմայլմանց յորդ զգայր զեղուած:

Եւ մինչ ինքեան միշտ տարփալին զլան,
(զոր անձնանուէր տենչմամբ բազմադան
սիրէր և տքնէր յորդել նորա շուք
զամս երկոտասան յարատե Զանիւք):

Յիշէր, խըտէր կիրք թախծողական,
(այլ իբր ՚ի մարմնի չէր ընկճողական),
յիշէր զի վարդն այն վսեմ և քնքուշ՝
զիւրեւ շրջապատ ունի դժնիկ փուշ:

(Որչափ խրթնացեալ յիւր զարդուց պայծառ,
իբրեւ հարսն այրի հեծէր նա անփառ,
մինչ ինքն ստանձնեալ զպարտ հովուական՝
հաս առդ և ձեռն արկ խնամտ տեսչութեան):

Յիշէր թէ ցոր վայր մնայր մենական
յետ ՚ի նմանէ իւրոյ անջատման,

.

Օայնոսիկ համայն յիշմամբ անդաճէր,
և կարեկցութեան ՚ի գութ սուղանէր:

Այլ կիրքն այնոքիկ գաղտ և առանձին՝
 'ի հոգւոջն 'ի խոր յուշիկ ծփային :
 Օգտ իւր հոգեղէն հեռատես և սուր՝
 'ի տես միւսանգամ սուրբ Տաճարին իւր
 առ սահման երկրի ձգէր և յածէր ,
 ընդ վերթեւեալն ուղ դէտական իւր ունէր :
 Օտւարթուն բարի նորա պահապան
 զայս ունէր առ նա յեռեալ զննական ,
 զգայր զինչ 'ի նա խոկմունք հօլովին ,
 զի ընտել ծանօթ էր շարժմանց նորին :
 Սառն այն առ նա զայս բարբառ արձակեաց ,
 .. Ո՞ր խոկմունք , ասա , զուշ քո պարփակեաց ,
 ոյր կաս 'ի խնդիր , ընդէր մտախոհ ,
 նիշք տեսլանդ յայտնեն գաղտ զկիրքս քո :
 Սւամ անխաճարար զայս ետ պատասխան ,
 .. վէպ զոր ճառեցեր զԱստուծոյ շարունթեան՝
 զուշ իմ գրաւեաց յիշեալ զայն զըմբող՝
 զոր ունեն մարդիկ յերկրաւոր կենցաղ :
 'Նոքա դիւրագայթ 'ի մեղս հակամէտ՝
 գոռ ունեն զօսոխ առիւծոյ հանդէտ ,
 որ գոչէ՝ շօջի 'ի խնդիր որսոյ ,
 ընտիրքն են նորա խորտիկ որկորոյ :
 Յիշեցի թէ յիս որչափ տեղացին
 տարափք և հրապոյրք անհաշտ գազանին ,
 յորոց զերծ լինել շնորհ է Աստուծոյ ,
 և պահպանութիւն հրէշտակիւ բարոյ :
 Սառն այն խնդառատ զփրկին օրհնեմ ,
 ոյր անբաւ խնամոց յաւէտ ճանաչեմ ,
 զիս երախտապարտ այժմ և յաւիտեան ,
 թէպէտ փառս երգել նմա չեմ արժան :
 Բայ մինչ զփրկչեանն յիշեմ զՏաճար՝
 ում ծառայեցի յար սիրայօժար .
 գութ յիս զեղանին , զգամ տրտմութիւն ,
 խիթամ թէ շօյն լեցի խրթնութիւն :

Չիք օղուտ և շահ խոկալ զայդպիսեաց,
կամք է Աստուծոյ. (Զուարթունն ասաց),
վասն ամենայնի Տէր է տնօրէն,
նա տիեզերաց տայ կարգ համօրէն:
Թէ ոչ Տէր չինէ զտուն կամ քաղաք՝
չինօղքն 'ի նանիր առնեն զվաստակ,
և թէ կամիցի՝ յարուցանէ Տէր
'ի քարանց անտի զմարդ բարեսէր:
Իւրաքանչիւր թող զիւր պարտ պաշտաման,
գործեսցէ անվրէպ առանց թերութեան,
զի տնտեսութեան պահանջի համար
անձնիւր ըստ գործոց և սահմանաբար:
Արպէս է յերկրի՝ չիք այնպէս յերկին,
զի մերթ ընդ վատաց՝ բարիք չփութին,
զի անդ առ աչօք լինի դատաստան,
աստ գործք որոշին ըստ բուն յատկութեան:
Յերկրի բարեկրօնք են հէք նպատակ,
զըպարտող նետից, չաք լեզուաց ծանակ.
որ յամբ ընթանայ՝ ծոյլ է, պարտաւեն,
և զարագօտն այր՝ խելագար կոչին:
Թողցուք մեռելոցն զմեռեալս թաղել,
և մեք փութասցուք զմեր պարտ յանգել.
Զի տիեզերաց գործք և կարգ լին
վարին Աստուծոյ կամօքն և բանիւ, :
Միւսն ասաց հրեշտակ՝ թեհացուք աստէն
և հատցուք զոհս ժամանել առ էն,
զի ես պարտագերծ յիմոյ պաշտօնէ
եղէց, և հոգիդ զվարձս իւր առցէ, :
Ինդ նոյն պարզեցին հոգեղէն զթա
և սլանային արադ և թեթա.
մինչ հասին յերկրորդ երկնի 'ի սահման՝
ուր մատաղ մանկանց հոգւոցն էր կայան:
Ինդ յաջ կոյս կային հոգւոցն այն երամ՝
որք անմեղ 'ի տիս լեալ վաղաթառամ՝

Թօնեցան որպէս կոկոնք 'ի ծղօտ,
և զերջանկութիւն գտին մօտ 'ի մօտ:
Իամ պծակաղարդ և լուսապայծառ,
'ի փառս և 'ի շուք յաւէտ գերափառ,
կայր պարագլուխ և նախամեծար
'ի մէջ անմեղաց հոգւոցն այն 'ի պար:
Լին այնօքիկ՝ որք չերովքէի
երկուղուտ՝ անգութ հրամանաւ դժնի՝
հատու և ծախիչ քանասար զօրաց
զոհեցան սրով 'ի գիրկս իւրեանց մարց:
Սան անուան փրկչին եղեն ողջակէզ,
ծնողացն 'ի լանջ մորմօքմանց զդէզ
թողին և թռեան, և վարձ երկնաւոր
փոխանակ միոյն՝ կալան բիւրաւոր:
Յահեալն անդ կային հոգիք այնպիսեաց՝
որք 'ի կեանս իւրեանց զբաժակ մեղաց
քամեցին ցյադ, և մերձ առ մահուն՝
դարձան յապաշաւ, 'ի զեղջ, 'ի լալիւն:
Ոյց դթառատ Տէրն եթող զպարտիս
լուեալ զնոցա հեծութեան լալիս,
և շնորհօք անհաս մարդասիրութեան
բաւութեան արար զնոսա արժան:
Ինդ ոչ յամեցան ոչ դադար առին,
այլ անցին արադ առ երրորդն երկին.
ուր և վաղահաս թեօքն երկնաթռիչ
հասին. սխրալ՝ էր վայրն հանգուցիչ:
Աւրոյն թեօքն հոգւոց արդարոց
յաջախ կային անդ ըստ անձնիւր գործոց,
Աստուածասիրաց և առաքինեաց,
խորշելոցն յաւէտ 'ի հաղթից մեղաց:
Որք զԱստուածեղէն օրէնս և հրաման
Առաջնորդ ինքեանց և շաւիղ կալան,
և ընդ այն ուղի անշեղ անխոտոր
ընթացան վարուք 'ի կեանս աղցաւոր:

Եւ որ էս յերկրի տարբեր և պէսպէս
են գործք արդարոց, և կայանք նոյնպէս
էին անդ ուրոյնք և զատ անջատեալ,
յանձնիւրն 'ի նոսին հոգիք զետեղեալ:
Արպէս ոք յերկին 'ի ջինջ 'ի պահու
աստեղացն 'ի բոյլ զիւր բիւ լուսատու
յառեալ զննեսցէ՝ տեսանէ պայծառ
քան սաստեղս աստեղք 'ի փայլ և 'ի վառ:
Յայն բարեծաւալ երջանկագումար
'ի սահման երկնի երջանկաց դադար
խիտ և բազմահոծ զօրէն աստեղաց
կային տարոքոշ ըստ անձնիւր կարգաց:
Շողային 'ի փառս 'ի զարդ անման,
(զորոց երգել՝ կար ոչ բաւէ մարդկան),
այլ մի քան զմիւս շքեղապայծառ
աստեղաց գունակ էին բարեփառ:
Ի նոսա յաւէտ փայլուն ճաճանչեղ
պերճ կայան մի կայր գերադանց 'ի գեղ,
ուր կային հոգիք փառօք պսակիչ,
որք մեծարեցին զսէր քան զայլ ինչ:
Արք 'ի կեանս իւրեանց խորշեցան իսպառ
'ի վանել զսէր, իղձ նախանձաւառ
ոչ կալան քինու գրողեցուցիչ,
լինել սերմնացան և երկպառակիչ:
Սիրոյն պաշտօնեայք սիրոյն արծարծողք
գերադանց բարեաց լինին վայելողք,
(իսկ արմատախիլ որք առնեն զսէր՝
կրեն 'ի գեհեան պատիժ կարեվէր):
Չուեցան անդէն 'ի չորրորդ երկին,
նամ 'ի հուպ մատչիլ լուան գերկնային
զձայն նուագաց երգոց օրհնութեան
աւաչ գեղգեղմամբ քաղցր և հրաշազան:
Հոգին զմայլեալ՝ մտադիւր լսէր,
այն անուշութիւն ուշն իւր ելանէր,

ապա 'ի գիտել՝ զինչ է այն կամ ուր,
պահապան Զուարթնոյն հարցումն ուղղեաց զիւր:
Եւ ինչ, ծանօթէր, այն դաշնակաւոր
լինին մեղեդիք և երգ հոգեւոր,
նւր է անդ կամ ոյք զետեղին յայն վայր, :
Ում պատասխանի ետ սիրողաբար:
Իրկինք է և անդ՝ չորրորդ ըստ կարգի,
օթեանք սրբոց երանութեամբ լի,
ուր հանգչին հոգիք սուրբ Հայրապետաց,
և անձնանուէր հօտեսէր Հովուաց:
Ինդ և սերօլբէք հոգիք ժիրաժիր,
չորրորդ ըստ կարգի Զուարթնոց լուսալիւր,
են ընդ երանեալ հոգեւոցն յարկակից
յերգ փառատրական նոցին ձայնակից:
Ինդ և միանձանց և ճգնաւորաց
ունեն զատ կայան հոգիք սրբակեաց,
որք զմահ մարմնոյ մեռան յաշխարհի,
և հոգեւոլ պանդուխտք կացին յայն վայրի:
Գեղգեղն ուշաբարձ անուշիկն երգոց՝
տօնախմբական Զուարթնոց և հոգեւոց
է կացուրդ, պարուք բերկրանօք զեղուն
'ի պատիւ ծննդեան անմահ օծելոյն:
Սահմանեալ է կարգ կատարման տօնին
քառեակ աւուր կից յանձնիւր 'ի յերկին,
(առաւուրք չափին ոչ արփոյն կառօք՝
այլ ուրոյն տօնիւք և որիչ երգօք:
Օ՛ի որպէս Հոգեւոյն աղբմամբ հեղին Հարք
յեկեղեցւոյ սուրբ ցանկորդ տօնակարգ՝
նոյնպէս 'ի յերկնի յաւէտ կատարին
երգ և մեղեդիք ըստ տօնից կարգին:
Յորում զբաղին երջանկաց գուպար
անտաղտուկ՝ անխոնջ և սիրայօժար,) :
Ընդ բանին աւարտ անդ ժամանեցան,
ուր հոգին ետես հանդէս հրաշաղան:

Պարք հոգւոց սրբոց լուսաղգեստ զարդուք
պսակ 'ի գլուխ պերճ շքեղաշուք,
(տարազն էր եօթնեակ զարդուց պսակաց
որոշմամբ վարձուց ըստ ուրոյն կարգաց):
Բարձեալ զերկնաւոր զվին զքնար՝
համաձայն նոցին բաղնէին զլար,
բաբէ ոգեշարժ քանի՛ն ձայնեղ,
ոյց զեարդ յարմար երգոցն էր գեղգեղ:
Երկու բիւրք էին յայն 'ի պարունակ
բոլորեալք 'ի կարգ դասադաս եօթնեակ,
որք զայս երգէին հոգեռանդն առ Տէր՝
էին անեղի մշտաւառ 'ի սէր:
" (Օրհնեալ որ բնակիս յԱթոռ բարձրութեան,
և օրհնեալ են փառք քոյին մեծութեան,
Դու միայն ես Տէր անեղ Արարիչ՝
ողորմած՝ զթած՝ ներող և քաւիչ:
(Օրհնեալ ծոցածին Որդի Հօր և բան,
մարդասէր փրկիչ հէզ ազգի մարդկան,
զթութիւն անճառ, զմահ յանձն առեր,
յայտոցն 'ի ժանեաց զմարդ փրկեցեր:
(Օրհնեալ Հոգիդ սուրբ՝ ծաւալող շնորհաց,
տկարաց նպաստ, լուսատու մտաց.
Քեզ հղօրացեալ քաջացան նկունք,
և անուս տգէտք եղին բանիբունք:
Սուրբ երրորդութիւն օրհնեալ յաւիտեան,
էից եղեւոց Տէր միահեծան,
զերազանց բարի, լոյս ինքնածաւալ,
'ի փառաց 'ի փառս յար բարեբանեալ:
Չերով մարդասէր շնորհօք զթութեան,
անկաւ Արուսեակն աշխարհի իշխան,
փշոցան նորա բանտի կուռ նգունք,
եղին 'ի նանիր մարդակուլ ճգունք:
Չերով ողորմած շնորհիւ մեք ահա
զերծ 'ի գեհնէ՛ յայս վայր գերակայ

կամք և վայելմք զուխս երանութեան,
երկոցն առօրեայ տրիտուր անվախան:
Եւ զի տակաւին յերկրի եղբարք մեր
փորձին 'ի դիւէ և տանջին յերեր.
և շատք 'ի նոցունց լինին կերակուր
յորկոր գազանին և ճարակ 'ի հուր:
Կութ անձ, աղաչեմք, փրկել զնոսին,
զի մի պարծեսցի գոռոզ թշնամին.
շող մի 'ի նոսա ծագեալ զշնորհաց,
որով հալեացին սառնադէզք մեղաց:
Բուժ եկեղեցւոյ պանդուխտ դեռ յերկրի
զխաղաղութիւն շնորհեալ ցանկալի,
բարձ զփռեկման և զազգաց պայքար,
միացո՛յցիւ 'ի մի սիրաբար:
Օհ զհաճոյս քո ծանիցեն մարդիկ,
և լիցին միայն կուռ քաջամարտիկ
յաղթել գիւական հաղբից պատրանաց,
կալ հաշտ և ցամբոյր միշտ ընդ իրերաց:
Որով թշնամին լիցի գլխագար,
և հաւատացեալք կենացն զվճար
յաղթանակաբար արացեն, և աստ
դիմեսցեն, վարձուք դուլ երջանկաբաստ:
(Օրհնեալ Միածին Հօր՝ Որդի և Բան,
'ի շնորհ մարդասէր տօնի քո ծննդեան,
լուր զմեր աղերս, անձ զայն 'ի կատար.
Քեզ փառք և պատիւ տացուք անդադար, :
" Նոցա ձայնակից Սրովբէք լինէին,
և զայս պաղատանս ուրոյն առնէին,
" Աստուած բարեբուն Դու զմարդ ստեղծեր,
ողորմեալ նոցա, մի կորուսաներ, :
Թափէի հոգին տեսանէր զայն ըմբ,
այլ յորիշ վայրի ոչ խուռն յայն երամ,
լէր զնոցա զհայցուած և բան,
և կայր ընկղմեալ 'ի խորս հիացման:

Որպէս շինական 'ի վսեմ պալատ
 մոցէ արքունեաց փողփողուն 'ի զարդ,
 զարմանք կանու զինքն, և մեծահայաց
 զննէ ակնապիշ զարդուն զգեղունած:
 Բնակէս և հոգին (որ պերճ զապարան
 տեսեալ էր յերկրի վեհ նայսերութեան)
 անդ սքանչանայր, զի փառք աշխարհի
 ստուերք են՝ երկնից փառացն առաջի:
 Տեսանէր զի անդ տարորոշ ազգաց
 կային րամք հոգւոց բարեջան հովուաց,
 ոչ մինն 'ի միւսոյ խտրէր կամ խորշէր,
 և ոչ ոք զընկերն իւր երգիծանէր:
 Այր երանաւոր. ուր սէր միութեան
 սերտ յօդիւ կապեալ՝ կայ թարց վրդովման,
 ուր շիք նախանձու խլերտն և հրապոյր,
 ոչ դաւ՝ ոչ դիմակ՝ ոչ կեղծեաց ոնդոյր:
 Խոմբ մի ետես զատ յայն 'ի կացուրդին,
 որք 'ի փառս յաւէտ գերադանէին,
 հարց զնոցանէ, և ծանոյց հրեշտակ
 թէ նոքա էին սրբոց զումարտակ:
 Թարգմանչաց և Հարց Արամեան ազգի
 տքնաջան վեհից հոգիք լուսարփի,
 որք եկեղեցւոյ անձնադիր մշակ
 եղին, և կալան դառաջին պսակ:
 Ետես զհոգի վեհին Ներսիսի
 իւրոյ հոգւոր դաստիարակի,
 ծանեաւ անվրէպ զի ահարկութեան
 նիշք 'ի նա կային, նաև յետ մահուան:
 Որ յ'իւր ձեռնասուն հոգին՝ հայեցուած
 արկանէր զթով խանգաղատանաց,
 այլ գու խոսակից՝ չէր յայնժամ օրէն,
 զի չէ էր հոգին ժամանեալ առ էն:
 Ետես եփրեմայ հեղոյն զհոգի,
 էր քաղցրահամբոյր որպէս և յերկրի,

և զգրիգորի բարեկրօն արհւոյն,
 որ դաստիարակ իւր էր բարեմոյն:
 Տեսանէր և զիւր ոմանց ծանօթից
 հարց հոգւորաց հոգիս բերկրալից,
 այլ բաղմաց հոգիք անդ չերեւէին՝
 որոց խուզարկու աչք իւր լինէին:
 Բայ նորա ելոյժ հրեշտակն զվարան,
 վասն այնքը հարցման տուեալ պատասխան,
 « Են 'ի մարդկանէ բաղումք կոչեցեալ,
 այլ 'ի նոցանէ սակաւք են ընտրեալ »:
 Զուեցան անդէն յերկին հինգերորդ,
 յուղոջն էր հոգւոյն հրեշտակն առաջնորդ,
 ուր ոչ անագան ժամանեալ հասին,
 որք արագ արագ 'ի վեր թռէին:
 Բնդ էր օթեան վսեմ հրաշագեղ,
 գերազանց փառօք լի և յորդազեղ,
 ուր մարտիրոսաց և նահատակաց
 հանգչէին հոգիք պսակազգեցաց:
 Որք զարիւն իւրեանց հեղին վասն անուան
 Յիսուսի փրկին, և առին վախճան.
 որք առ ոտն հարին սէգ բռնաւորաց
 զսաստ՝ զպատիժ՝ զհսար դիւաց:
 Կորուսին զանձինս անդ վասն Աստուծոյ,
 զոր գտին յերկինս լեալ որդիք լուսոյ,
 զաղցաւորն ետուն՝ առին զերկնաւոր,
 ուղերձեալ զմին՝ գտին բիւրաւոր:
 Բնդ իւրաքանչիւր պսակ պատուական
 ունէին չքնաղ գեր քան ծիածան,
 գոհարք 'ի նոսա ըստ անձնիւր գործոց՝
 յեռեալ փայլէին գեր քան շող արփոյ,
 Իւրաքանչիւրոց գիր կայ 'ի վերայ,
 որ յայտնէր զանուն և զգործ նոցա,
 տառքն 'ի մարդկանէ անընթեռնի,
 զի են մակադրեալ ձեռօքն Անեղի:

Օայն հրեշտակք միայն ուսեալք 'ի Տեառնէ,
վերծանել կարեն, որոց և պարտք է
ունիլ 'ի յարգանս սրբոց զայն գուպար,
ըստ հրամանի Տեառն զուարթնոց հաւասար:
Յուրոյն լուսեղէն յօթեան փառաց
երամ մի հոգւոց կային լուսաղբեաց,
որոց պատմութեան էր ջինջ սպիտակ
և ծիրանափառ երկնային պսակ:
Հարց զնոցանէ և լուաւ հոգին,
թէ նահատակաց ջոկ նոքա էին,
որք վասն հաւատոյ քաջութեամբ մարտեան,
և յԱւարայրի 'ի դաշտին անկան:
Որք 'ի սիրտ վառեալ սիրոյ Տեառն զհօր՝
կոխեցին զերկիւղն և զահս առաթուր.
և որպէս շնթիք յամպոց արձակեալք՝
'ի պարսից ճամբար խոյացան շեշտեալք:
Բազմաց անդ եղին արհաւիրք և ահ,
և բազուկ քաջաց թշնամեացն ետ մահ.
այլ ինքեանք երկնի փառացն անձկալառ՝
անդ նահատակեալ անկան քաջափառ:
« Օնա՛ որ փայլի 'ի դոյն սրբոց պար
իբր 'ի մէջ աստեղց վառ արփիաբար,
տեսանէս հոգիդ, (հրեշտակն հարցանէր)
մեծին Վարդանայ հոգին է, ասէր:
« Եւ որ դիմադրաւ Փրկչին վասն անուան
ազգին և կրօնի գոռ եկաց պաշտպան՝
աստ 'ի տրիտուր զվարձ ընկալաւ
վսեմ և շքեղ, որում չիք զրաւ:
« Ինդեցեկ է ճառ կատարման նոցին,
զի ուր էր նախաճիր և զոռմունք մարտին՝
անդ 'ի շուրջ գային դունդ Սադայէլեան՝
Պարսիցն զհոգիս վարել 'ի գեհեան,
Որոց 'ի մարմնոց զկապ քակէին
սուր հայկեանց բազկացն և կորով ուժգին:

մարմնք զվերջին տային հըռնչեւն,
հոգիք լինէին դիւաց որս նկուս:
« Իրաւորքն յայն դաշտ յարեան ճապաղիս
գոփէին զհող, թաւալ 'ի փոշիս,
և հոգւոց նոցին ազկաղկ գումարտակ
'ի ճիրանս այսոց լինէին ծանակ:
« Եւ յորժամ եհաս ժամըն սահմանեալ
մարտիրոսութեան վկայիցն օր հսեալ՝
յերկնից անդ երամ զուարթնոց իջին
զհոգիս նոցա փոխադրել յերկին:
« Սրբոցն այնոցիկ հոգիք արձակեալ
մի զհետ միոյ յերկնս ուղ հատեալ.
« Զուարթնոցն առնթեր ուր և ես կայի՝
գային կազմէին պար շուրջանակի:
« Եւ անդ Սատանայ, տազնապ և զայրոյթ
կալեալ էր նորա զմակերեւոյթ,
« Եւ իսուսեալ ճեպէք 'ի փախուստ, ասէր
հչ դուք ուրացայք զՓրկչին և Տէր:
« Ինդ բանին ջեռաւ հոգին Վարդանայ՝
որ վեհանաբար զայս առ Սատանայ
արձակեաց բարբառ. « Պետ տարտարոսին,
ընդ վայր տազնապէ է, չիք քո աստ բաժին:
« Եղաք մեք, գիտեմք, գոյ վեհ դատաւոր,
որ տայ ըստ գործոց վարձ արժանաւոր.
« Եւ մեր անյողդսողդ առ նա եղեալ կայ՝
թէ անյիշաւար քաւիչ Տէր է նա:
« Թէ ըստ մեր մեղաց պատուհաս վճռէ՝
եղճկ մեզ, չեմք զերծ 'ի քումմէ գահէ.
« Իսկ ողորմութեամբ թէ ածէ մեզ գութ,
« ոչ բաւեն քո հաղթք մեզ գոլ խոչ և խութ:
« Որում զայս կրկնեաց խրրոխտն այն իշխան
« ոչ թողից զձեզ՝ մինչ զամենեւեան
« ոչ մանրախուզիւ զննեցից ուշով
« Թէ գին յոք 'ի ձէնջ դրոշմեալք իմ կնքով:

Լնդ նոյն վկայիցն յերամ մուտ արար ,
 մի ըստ միջէ զնէր ուշմաբար ,
 յորըս իւր կնքոյն սպեաց փոխանակ՝
 զպսակս եզիտ փառաց երկնառաք :
 Թոյլ ետուն նմա Զուարթունք երկնային
 նոցա մանրախոյզ գոլ հետաքննին ,
 զի այսն և ծանակ եղիցի յաւէտ ,
 որպէս մտախաբ՝ և պանդոյր ոք դէտ :
 Բրդարեւ այնպէս ջերանէր 'ի բոց
 մոլեգին ցասման , և կրէր 'ի ծոց
 զնախանձ և զօխ , ոյց զսաստկութիւն
 փոխ առ փոխն յայտնէր ժահադիմութիւն :
 Սինչ զայն խուղարկու գործն հան 'ի կատար՝
 անօդհւտ վաստակ , ճգնէնք Թարմատար ,
 գլխակոր եղեալ հարաւ զամօթի ,
 ժայթքէր զփրփուր կրից կատաղի :
 Լյսն արար զնա քաջ արին վարդան
 " գտէր 'ի բոյլ մեր կնքոյդ զնշան ,
 աւաղ . վատնեցեր ժամ և ճիգն անբաւ
 արդ զնչ 'ի դարձիդ տանես զհամբաւ :
 Սչ լաւ էր մնալ զօրուն 'ի ճամբար ,
 ուր քեզ շայկածինք ձօնէին զաւար ,
 Պարսիցն զհոգիս անկերոցն յայն խաղմ ,
 քան աստ դեզերիլ անշուք և անկաղմ :
 Թէպէտ սիգապանծ անմահ ես հոգի ,
 և երեք ժանեօք տիրող գեհենի ,
 զմարդ հափաքես լափլէզ և պատիր ,
 օչ Թէ 'ի նոցունց զօգուտ քաղէիր :
 Օի Թէ անկանի՝ կանգնի վերստին
 մարդ , որ լուծանէ զիւր կնճիռ շարին ,
 որպէս կաս ինքնին ականատես դու
 զիարդ ուրացողք լինին երկնաշու՝
 Կալնաւ զտեղին՝ մերթ ձեր օթեան .
 վա՛շ քո զայն ընդ հրոյ փոխանակութեան , :

Ջայն ասաց մեծի վարդանայ հոգին ,
 քրքիշ շարժեցաւ հոգւոցն յերամին :
 " Կեն անդ բոհբոհէր՝ միմուայր ուժգին
 մինչ հոգիքն յերկնս վեր սլանային .
 " մեծ ունի պատիւ և յերկնի վարդան ,
 վարդան փառքն շայոց և շուքն անման , :
 Յուցանէր հրեշտակն անդ հոգիս սրբոց
 զհոնդեանց՝ Ոսկեանց նահատակելոց
 և զՀռիփսիմեան զխումբ ընկերաց
 և զայլ վկայիցն ըստ որիշ կարգաց :
 Երկին վեցերորորդ անդէն չուեցան ,
 ուր Առաքելոց սրբոցն է կայան .
 ուր և գերադոյնք 'ի Ծարգարէից
 երանաւէտեալ կան միշտ ցնծալից :
 Սան Առաքելոց աթոռք կան եղեալ ,
 աթոռք լուսայեղցք երկնադեղ 'ի փայլ .
 ոյց աթոռակից էր և 'ի կարգի
 Տէր Գրիգորիոս վկայն հրաշալի :
 Որ վանեաց հոծեալ զամպս արփիապէս ,
 շէջոց զխաւար արեամբն ուղխապէս ,
 և զհաւատոյ զլոյս զիտութեան
 ծաղեալ փայլեցոյց յերկին շայաստան :
 Լնդ շէր նա յայնժամ յաթոռն իւր բաղմեալ
 այլ յառանձնութեան 'ի տաճար դիմեալ
 ջերմեռանդազին տղօթէր առ Տէր
 պահել զաղզն շայոց միաբան 'ի սէր :
 " Ի նոսա , հայցէր , երկպառակութեան
 մի ընձիւղեսցի դաղձն այգեխոպան .
 մի մախանք և հեռ , մի խէթ և նախանձ ,
 մի կազ և վիճմունք , որք ցեց են կենաց :
 Որք զոսկերս հալեն և ծիւրեն զմարդ ,
 բորբոքեն զուղեղ դիմել կաղմ 'ի մարտ .
 որք զգոնութեան դեղ տան մոգական
 և փոխեն 'ի Թոյն զարիւն կենսական :

Եւ յայնժամ եղբայր ընդ եղբօր 'ի վէզ
պայքարին սաստիկ ջերեալ բուռն և սէգ,
սուտ զըպարտութեամբ դարանեն ծուղակ
զանմեղն ընեկնուլ, կաղմեն ժողովակ:
Եւ աղ զի նոքօք օրհնալն Հայաստան
եղև 'ի փառաց կապուտ և խոսկան .
նոքօք դա՛հս անկաւ աղատք առաթուր,
քաղաք՝ դեօղք՝ աւանք մասնեցան յապուռ:
Եւ զհէկ զի չառին յաղետից խրատ,
յայն աղգակործան առթից կալ փարատ .
ժանտախտ զասակունք աղղին պատուհաս
ոճրագործ հրացայտք չեղեն միշտ պակաս:
Եւ զ արբեցութիւն բաղդին առօրեայ
բարձրայօն և վէս առնէ զնոսա .
ըստ մարգարէին գիրացեալ ստուար՝
անյուշ մոռանան զիւրեանց բարերար:
Ուսմիկն յոխորտայ՝ այր պարծի պանդոյր
զաղզն առաջնորդել 'ի վիճակ անդոյր
կեղծէ, և զայլ ինչ խոճոճէ 'ի միտ
գաղտնի խորհրդոց՝ չարեաց գամագիտ:
Եւ զոյս սայրասուր հարստեն 'ի սիրտ՝
որ յօգուտ աղղին թափէ ճգանց քիբտ-
անգոմնին արթուն տեսուչք և հովիւ,
մինչ զայլոց լինի որս հօտն և ցրիւ:
Ողորեալ ոմանց յարահետն ուղւոյ՝
չեղին կամապաշտ 'ի խորհուրդս անդոյ .
յոր իբր 'ի բաւիղ անել թարթափին,
խորշեալ 'ի լուսոյ 'իմէգ դանդաչին:
Եւ աղ ոստաքանց կողերց հանգունակ
լինին գօսացեալ միշտ անփառունակ .
պատուաստիլ յօտար ո՞ր շահ և զինչ փառք .
Երբ գզուեաց մօրուն զօտարին զաւակ:
Օրառն անշքանայ՝ երեք 'ի հողմոց .
չեն պակաս յերկրի արկածք հողմակոծ:

բան զղինալառ թշնամին 'իմարտ՝
ոտոխն ընտանի շատ լլիէ զմարդ:
Ո՛հ այդպէս մաշեալ կապտին 'ի փառաց
յիւրածին ցեցոց, վասնեալ յիրերաց
Ազգ՝ որք վեշտասան ամաց դառն երկամբ
ծնան 'ի հաւատ. Տէ՛ր, քո օգնութեամբ:
Եւ զ պաղատանաց իմոց լուր Աստուած,
ողորմեն աղղի Հայոց և դու ճա՛ծ .
դարձ՝ հայեանց յերկնից յայգին բանաւոր .
զօր տնկեաց Աջ քո վեհ և երկնաւոր:
Վարման տա՛ր նմա կալ յակաստանի,
ցանկապատն անբիծ մի խախուտ լիցի .
մի օտարք 'ի նա անցորդք ռահական
մտեալ՝ ուռճալի պտղոց տացեն զեան:
Մի՛ յայն հերձուածոց հողմ և փոթորիկ
չնչեսցին կորդեր ծառոցն զծաղիկ,
չնորհացն իջէ անդ շեթ ցօղած որան,
անդ մի սառն և մի տապ խամրողական:
Ժտեալ թախանձեմ, Աստուած իմ և Տէ՛ր,
լուր ձայնիս՝ զՀայս միացո՛ 'ի սէր,
կացցեն միաբան . զի իւրեանց բարիք
կախին յայնմանէ, և յոյս յայլուստ չիք:
Իսկ թէ ընդաբոյս կան անմիաբան
Տէ՛ր ամենազօր, տա՛ր այնքմ դարման,
գէթ գոռողութեան կիրք և յարձակմունք .
հեղացցին, մի շատ լիցին տապալմունք:
Լսէ՛ր զայն հայցուած մեծ Լուսաւոր չին
անդ հասեալ արհւոյն Թադէի հողին .
և զի հայախօս բանիցն էր հիւսուած՝
հոգեռանդն 'ի նա մուտ կալաւ զեղուած:
Փութացաւ գիմել 'ի համրոյր վառուն,
այլ արգել հրեշտակն զթափին նորուն .
զի չե ժամանեալ առ գերագոյն էն՝
գիմել կամ փարիւլ ընդ ոք չէր օրէն:

Լ՝ յնպէս արժարժուն 'ի խանդն և յեռանդ
չուեցան անդէն ոչ ևս յամեալ անդ ,
յերկին եօթներորդ դէմ՝ եղին զնալ ,
ուր ոչ միտք մարդոյ կարէ մերձենալ :
Լ՝ նդ ըստ հրեշտակի յ'ուղւոջ վիպելոյն ,
գերազանց շնորհօք սուրբ և գերագոյն
Սրբուհւոյ կուսին կայ հոգին միայն
ամենամեծար փառօք վերնական :
Օրորով պար առնուն դասք Զինւորութեանց ,
Պետութեանց երկնից և իշխանութեանց .
որք վերապատուեալ՝ ձօնեն անդանոր
զականածու յարդանս Անեղ Բանին Մօր :
Լ՝ նդէն ութերորդ երկինք բարձրագոյն .
ուր դատողական Աթոռ Տէրունոյն ,
անդ իշխանաբար դատէ Տէր Յիսուս ,
տայ վարձ ըստ գործոց , զսաստ և խրախոյս :
Լ՝ տեան ահաւոր . ուր համայն դաղանիք
հօլանին իսպառ , անդ թաքնութիւն չիք .
Դատողն անաչառ՝ Դատաստանն արդար՝
վարձն և պատուհաս մշտնջենաբար :
Չիք ակնառութիւն , ոչ միջնորդ ընկեր ,
այլ արդարութեան բոցեղէն սուսեր ,
" եկայք , " և " երթայք , " վաճին անյեղի ,
յորոց անձնիւրոց վիճակ օրոշի :
Իբրանի հոգւոց՝ որք հրաւիրանին
փառաց 'ի վայելս արժանի լինին .
վայ եղբւրկ անբաւ՝ որք լսեն երթալ
'ի տարտարոսին բով բոցածաւալ :
Մերձեցար Տէր իմ՝ Արհիդ Սրբազան
յայն երանակոչ մտանել Ատեան .
ներեա ինձ մեկնիլ , զի միտս ապիկար
հուպ գալ ոչ իշխէ անմատոյց յայն վայր :

ՎԵՐ ԶԱՐԱՆ .

Միտք հողեղինի 'ի բարձանց խորշեր ,
յայն վեհավայրէ Էջ վշտաց յերկիր .
քանզի գերարփի այերն երկնային
զմեղսախորհուրդ կիզէ զմարմին :
Մի՛ շատ գեղերիւր յայն ծով անսահման ,
յոր սուզանի միտք արարածական .
էջ ուր տակաւին սահմանեալ է քեզ
կեալ 'ի վիշտ , 'ի ծուփ և յողբս աղեկէզ :
Լ՝ աղ . զի՛նչ յերկրի գիւր և մոխթար ,
կեանք մարդոյ իբրև սեպոտ առապար
պարանէ զմարդ յանկուծն 'ի վտանգ ,
խուռն են ինքնածին մեծամեծ փորձանք :
Սրբազան Տէր իմ , քեզ բիւր երանի ,
զի ըստ հայցուածոց և ըստ քում ըղձի
զերծար յաշխարհէ յետ ժուժկալ ց'յագ
քամելոյ մրրոյն զղեղուն բաժակ :
Լ՝ յլ յիս հուր վառի , հուր 'ի սիրտ , 'ի ծոց ,
զի յիս Որբութեան գաղտ ճարակի խոց .
աւանդ . հայրենեացս և իմ բարերար
վերացաւ , առ մեզ դարձն է անհասար :
Ի գիւր սփոփիչ սրտիս վշտահար ,
Տէր՝ եղէ ընդ քեզ խուն քերթողաբար
ուղոյդ ռահ ընկեր մտօքս անմեկին ,
ես տկար՝ այլ խանդ սիրոյդ էր ուժգին :
Օր հօռութեանդ զցօղ տուր ինձ 'ի կաղդոյր ,
յայտ վայր ալեծուփ վարել կեանս անդոյր .
քաւ յինէն ցորձափ յիս կենաց շունչ գոյ՝
զվէ՛հ բարերարդ մոռանալ յուշոյ :

4557

2013

<< Ազգային գրադարան

NL0031680

